

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

3. číslo, ročník III., září 2014, cena: 25 Kč

■ „Válka bude, Tomášové, víc vám neřeknu.“ U Kalicha se sice ve skutečnosti sešla trochu jiná sestava, každopádně Rakousko-Uhersku zbývaly čtyři roky života.

Fotomontáž: Pavel Lukáš

Přečtěte si v čísle:

- ☞ Ukrajinské strany před podzimními volbami
- ☞ Téma: Rakousko-Uhersko
- ☞ Babišova hra o trůny

● Úvodník

Válka bude... (Tomáš Fošum) 3

● Česko

Babišova hra o trůny (Tomáš Fošum) 4

Evropské volby skončily. Zapomeňte? (Petr Zenkner) 6

● Politika a společnost

Ukrajinské volby. Kdo zaplní prostor po straně regionů? (Michal Lebduska) 8

100 dní Andreje Kisky: osvěžující aktivismus (Martin Petr) 10

Německo a Rakousko po eurovolbách (Miroslav Šepták) 11

Kdo nahradí Tuska? (Tomáš Fošum) 12

Má střední Evropa stejné společenské hodnoty? (Marie Bydžovská) 14

● Téma: Rakousko-Uhersko

Habsburský mýtus ve 21. století (Kateřina Hamatová) 15

Čeští vojáci na frontách Velké války (Ladislav Havelka) 17

Proč je škoda Rakouska (Pavel Bartoníček) 19

První světová válka a právo na sebeurčení (Luboš Rokos) 20

Jak se sčítalo za císaře pána (Kateřina Hamplová) 22

● Historie a současnost

Od brázdy k turbíně aneb česká cesta k modernitě (Jan Holovský) 23

Češi a Poláci. Dva politické programy v 19. století (Jan Škvřálek) 25

● Kultura

Staronový berlínský zámek (Jana Růžičková) 27

Knut Hamsun. Vina, pokání a trest (Marie Jüptner Medková) 28

● Zraněná města

Budějovické 20. století:
českoněmecký rozvod, nespokojený Brežněv a obnovená agora (Jiří Fošum) 29

● Demokratický střed ●

3/2014, vydáno v září 2014, ročník III.

adresa: Petr Zenkner, Koněvova 240, 130 00 Praha 3,
e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková,
Jan Jüptner, Kateřina Hamplová, Tomáš Orlík, Jan Holovský

grafická úprava: LUSEL, **kresby, fotomontáže:** Pavel Lukáš

vydavatel: občanské sdružení Demokratický střed

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4x ročně

Válka bude...

Jako časopis zaměřený na střední Evropu jsme nemohli opominout sté výročí začátku první světové války, která se stala agónií Rakouska-Uherska. Právě podunajské monarchii jsme se rozhodli věnovat hlavní téma tohoto čísla. Za těch 100 let se image Rakouska-Uherska podstatně proměnila – z žaláře národů na jakéhosi předchůdce Evropské unie. Někteří dnes proto mluví o Habsburském mýtu, jímž se zaobírá článek Kateřiny Hamatové. Jiná Kateřina, pro změnu Hamplová, „spočítala“ ony „žalářované národy“, tedy alespoň ty tehdy žijící v českých zemích. Autorka došla mimo jiné k zajímavému objevu – sčítání lidu za císaře pána nebylo rozhodně „politicky korektní“, když se zaznamenávaly i fyzické handicapy typu slepoty a hluchoty.

Slepí a hluchí naštěstí nebyli představitelé států Dohody, když přiznali vybraným středoevropským národům právo na sebeurčení. Že jsme měli kliku a že se nejednalo pouze o dobrou vůli západních velmocí, ukazuje příspěvek Luboše Rokose. Československo coby jeden z výsledků onoho práva na sebeurčení stálo po svém vzniku před mnoha úkoly – jedním z nich bylo vybudovat vlastní armádu, jež musela vstřebat jak uznávané příslušníky legií, tak trochu upozaděné vojáky bojující až do konce války v rakouské uniformě. Článek Ladislav Havelky vyvrací předsudky o českých vojácích jakožto zbabělých a Švejcích, česká stopa totiž zanechala na bojištích Velké války výrazný otisk. O tom koneckonců svědčí i článek Pavla Bartoníčka, jehož hlavním námětem jsou přednosti starého Rakouska.

Známa Švejkova slova „válka bude, víc vám neřeknu“ lze bohužel opakovat i dnes. Narážím samozřejmě na dění na Ukrajině, kde by se měly na konci října – navzdory ruské vojenské agresi na východě – konat parlamentní volby. Jak si vedou jednotlivé strany a kdo je favoritem těchto voleb, odkrývá text Michala Lebedušky. Ukrajině se hodláme v Demokratickém střed(tu) věnovat i nadále, její nezávislost je pro střední Evropu bytostně důležitá. Tuto skutečnost jako by si neuvědomovali středoevropští premiéři Orbán, Fico a bohužel i Sobotka zpochybňující sankce vůči Rusku. Bohuslavu Sobotkovi přizvukuje kromě jiných i Andrej Babiš, jehož manýry nás táhnou ze západní civilizace někam na východ. Babišova hra o český trůn stojí bezpochyby za článek, najdete ho na následující stránce.

Pokud už máte na oligarchu z Průhonice alergii, můžete se začíst do článku o Andrejovi... Žádný strach, jde o jiného nositele tohoto jména, a sice nového slovenského prezidenta Kisku. Z politických témat dále nabízíme dva texty týkající se nedávných eurovoleb a glosu k odchodu polského premiéra Tuska do Bruselu. Mají středoevropské národy společné hodnoty? Odpověď najdete v článku Marie Bydžovské. Knut Hamsun sice prožil svůj život v Norsku, ale jeho ochota nést odpovědnost za své činy je inspirující i pro Středoevropany – viz úvaha Marie J. Medkové. Věděli jste, že selská mentalita pomohla rozvoji českého podnikání v 19. století? Zsvěcený výklad nabízí Jan Holovský. V aktuálním čísle najdete i příběh berlínského zámku, jenž povstává z popela, pohled pamětníka na moderní historii Českých Budějovic a stručné porovnání českých a polských dějin v 19. století. Příjemnou četbu!

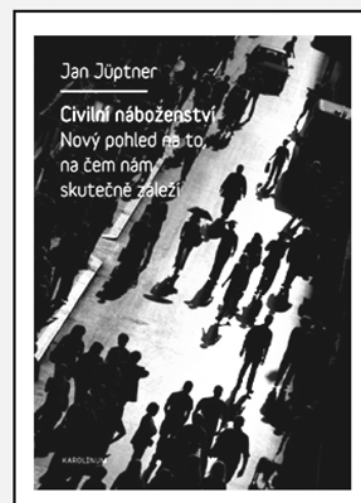
Tomáš Fošum

JAN JÜPTNER CIVILNÍ NÁBOŽENSTVÍ

Nový pohled na to, na čem nám skutečně záleží

Vysvětlujeme-li své politické názory, nakonec se vždy dobereme ke slovu nebo představě, za nimiž nezbývá než mlčet. Tyto „poslední věci“ zakládají náš veřejný prostor a kniha v nich spatřuje civilní náboženství: české, evropské a západní. Autor mapuje civilně-teologické úvahy vedoucí od antiky k systémové teorii 20. století (Varro, Vico, Rousseau, Bellah, Luhmann) a předkládá originální model. Civilní náboženství vzniká tehdy, když si společnost promítá do své rozlehlé reality to, co pokládá za skutečně podstatné, aby si od ní nechala vyprávět o tom, jak začala, jak skončí a jaký má smysl. Kniha uzavírá tři původní případové studie o krizovém diskurzu v USA po 11. září 2001, kázáních J. S. Trojana a kariéře „pravdy a lásky“ v českých médiích.

Vydalo Karolinum, brožovaná, 246 stran, 230,- Kč (e-kniha 136,- Kč).

Babišova hra o trůny

Na konci října uplyne rok od chvíle, kdy se Andrej Babiš stal faktickým vítězem voleb do poslanecké sněmovny. U příležitosti tohoto výročí neuškodí malé bilancování, co oligarchův vpád na politickou scénu obnáší, a to obzvláště proto, že „fenomén Babiš“ obrací vývoj české společnosti po roce 1989 nežádoucím směrem – od západní liberální demokracie někam na východ.

Proč?

Abychom mohli analyzovat dosa-
vadní působení majitele holdingu Agrofert ve vrcholové politice, musíme si nejprve zodpovědět otázku, proč vlastně do té politiky šel. Často se poukazuje na olbřímí střet zájmů, kdy Babiš coby ministr financí denně rozhoduje o věcech, které se tak či onak dotýkají jeho firem. Zákonnitě se tak nabízí hypotéza, že šel do politiky kvůli svému podnikání. Jistě, onen konflikt zájmů do vyspělé západní společnosti nepatří a je třeba na něj neustále poukazovat. Babiš v ministerské funkci Agrofertu škodit nebude a nevzdá se ho, nicméně peněz má dost, takže „finanční“ důvody při vstupu do politiky nejspíše nehrály primární roli.

Vžijme se do pozice miliardáře, jenž během posledních 25 let vybudoval jednu z největších českých firem, ale kvůli své minulosti nosil cejch na čele, když se zmiňovala jeho předlistopadová kariéra podmíněná členstvím v KSČ a jeho pravděpodobná spolupráce s STB. Díky svým penězům byl zajímavý pro politiky (které i on kvůli řadě svých kšeftů potřeboval) či umělce, ale nedostávalo se mu celospolečenského uznání. Ambiciózní Babiš se tak v politice musel omezit jen na zákulisní hry, k nimž zřejmě využíval i některé spřátelené novináře.

Ještě v roce 2011, kdy se osmělil k prvním veřejným vystoupením tepajícími tuzemské politické poměry, asi příliš nevěřil, že by se on sám mohl postavit do čela politické strany. Proto

mluvil o svém „špatném kádrovém profilu“, přiznával se ke „kariérismu“ a omlouval se, že nebyl hrdina jako „pan Havel“. Když se ale v září 2011 na konci televizního pořadu Hyde park ČT24 dozvěděl, že přesvědčil 84 % hlasujících diváků, spokojeně vydechl: „To je úžasné.“ Tady někde se možná lámal chleba, kdy se rozhodl postavit nové politické hnutí na své osobě. A zdaleka se nejednalo jen o novou výzvu pro muže blížícího se šedesátce, jenž si své podnikatelské sny už splnil.

Babiš se evidentně rozhodl zúčtovat se systémem, který jej sice nechal zbohatnout, ale s odkazem na jeho komunistickou minulost ho odmítal pustit ke kormidlu. Proto na podzim 2011 srovnával stav české společnosti s dobou před listopadem 1989, kdy se lidi báli na veřejnosti říkat své skutečné názory. Své útoky na „zkorumpované“ politiky tak vydával za bezmála revoluční čin a tvářil se, že se tím vystavuje nebezpečí. Do toho opatrně přimíchal výroky relativizující špatnost minulého režimu. Tímto mixem oslovil nemalou část společnosti unavenou z vyprázdněné české politiky. Babiš nikdy neřekl, že „za komunistů bylo líp“, jen v různých variantách vtloukal lidem do hlavy myšlenku, že národ je dobrý, jen ti politici to přes dvacet let kazili. Že s těmi politiky v čele se Stanislavem Grosse mívával nadstandardní vztahy, Babiš dneska zlehčuje.

Liberální demokracie? Děkuji, nechci

Andrej Babiš se určitě nechce vrátit pod rudé prapory, so ukromé vlastnictví mu bezpochyby vyhovuje. Nicméně liberální demokracie západního typu mu buď nevoní, nebo jí absolutně nerozumí, což dokazují i jeho činy. Vezměme si například jeho vztah k médiím. Když nepíše to, co chce, tak jim buď spílá, nebo si je rovnou koupí jako třeba vydavatelství Mafra. Už přes rok tak hraje vedení Lidových novin a MF Dnes s veřejností hru na nezávislé noviny, do jejichž obsahu maji-

tel, vrcholový politik a velkopodnikatel, vůbec nezasahuje a je mu jedno, co se zde (ne)píše. Jelikož pro svobodnou společnost jsou nezávislá média nezbytná, zasadil jí Babiš ovládnutím nejdůležitějšího mediálního domu těžkou ránu. Navíc už jako ministr financí se dopustil nepřipustného útoku na nový internetový deník Echo24, jemuž vyhrožoval finanční kontrolou. Pripomeňme, že za Echem stojí lidé, kteří „utekli“ z Lidových novin před novým majitelem Babišem. Ten se sice za svá slova později omluvil, ale kontrola do redakce dorazila...

Liberální demokracie chápe politiku jako pokojné vyvažování skupinových zájmů. K tomu slouží politické strany a parlament. Vůči obojímu se majitel Agrofertu vymezuje. Nepatří prý mezi klasické politiky, neboť „maká“ a nemá potřebu „krást“. Neustále zdůrazňuje, že ANO nenominuje do funkcí „politiky“, nýbrž „odborníky“. Nota bene ANO není strana, ale hnutí „nespokojených občanů“. Na dlouhých parlamentních schůzích nebohý ministr financí jen ztrácí čas, kdyby měl kloudného náhradníka, hned by se prý vzdal mandátu. Babišovo hnutí se dokonce snažilo zavést časový limit pro jednotlivá vystoupení poslanců.

Podobný populismus se podstatně části národa, která politikou coby profesí pohrdá, líbí a Babiš to dobře ví. Inspiroval se úspěchem Věcí veřejných, bojujících s politickými „dinosaurii“, ale poučil se z jejich chyb. S politickým marketingem si nechá poradit, má na něj podstatně více peněz než šéf „vévéček“ Vít Bárta, p odporuje ho navíc nemálo byznysmenů, jimž se představa státu řízeného jako firma zamlouvá. Andrej Babiš disponuje jistým charismatem a jeho „spravedlivé“ rozhořčení nad neřády typu korupce mnoho lidí zmátlo. Platí to i pro některé novináře. Zatímco v případě pronikání lidí spjatých s Bártovou firmou ABL do státní správy se všichni oprávněně bouřili, když dnes na stejné posty přicházejí nedávni zaměstnanci Agrofertu, nedělá se z toho žádná věda. Přitom Babiš je pro parlamentní demokracii tisíckrát nebezpečnější než Bárta.

Hnutí jednoho muže pro všechny

Prozatímní Babišovou výhodou je fakt, že téměř každé voličské skupině něco nabízí. Pravicového voliče si může získat odporem ke zvyšování daní a snahou šetřit státní finance. Levicové voliče zase láká ve chvílích, kdy si nenápadně přisvojuje věci typu zvýšení důchodů, které ve vládě prosadil jeho koaliční partner, sociální demokracie. Příznivcům KSČM se může líbit jeho zmíněné relativizování chyb komunismu či jeho autoritářské choutky. Zmatení voličů dovršuje Babišovo zručné lavírování, kdy na některé věci mění názor a svádí pak na koaliční partnery, že ho k původnímu postoji donutili. Snažit se ANO někam politicky zařadit je plýtváním času. Hnutí není ani pravicové, ani levicové, není ani konzervativní, ani liberální. Jako správná „firma“ se orientuje podle dění na politickém „trhu“. Ostatně sám Babiš před loňskými volbami prohlásil, že sepisování podrobného politického programu nemá smysl, neboť se bude průběžně měnit.

O specifické povaze ANO vypovídá fakt, že má pouze jednu místopředsedkyni Věru Jurovou, která se navíc na podzim chystá do Evropské komise. Ostatní místopředsedové odstoupili poté, co Babiš označil jejich zvolení za zmanipulované. Babišova personální politika budí údiv, když kandidáty na různé funkce – naposledy se jednalo o post pražského primátora – tahá jak králíky z klobouku. Tyto „osobnosti“ žádný program, žádná vize nespojuje. Kdyby se Babiš rozhodl náhle odejít z politiky, ANO se okamžitě rozsype.

Stát jsem já

Zatím Babišovi jeho na první pohled chaotické postupování v programových a personálních záležitostech vychází, jeho popularita i preference ANO stále rostou. Babiš pořád těží z pověsti čerstvého větru, jenž pročistil v zatuchlé české politice vzduch. V programových věcech možná tápe, ale ve vymezení si prostoru na politickém hřišti si počíná takticky. Především uzavřel pragmatické spojení s prezidentem Zemanem. Není to tak dávno, co Miloš Zeman označoval Babiše kvůli jeho roli při privatizaci Unipetrolu za nedůvěryhodného. Dnes ho za výkon na financích chválí. Babiš si uvědomuje, že pokud by se chtěl stát premiérem, bude Zemana ještě potřebovat. Prezident už několikrát dokázal, že si s ústavními zvyklostmi hlavu neláme, takže je lépe s ním být zatím zadobře. Co si od spojení s Babišem slibuje Zeman, není ještě úplně zřejmé.

Každopádně oba muže spojil zájem na oslabování premiéra Bohuslava Sobotky, s nímž má Zeman z minulosti nevyřízené účty a pro Babiše zase představuje součást onoho polistopadového politického „matrixu“, vůči němuž tak rád bojuje. Babiš své koaliční partnery z ČSSD a KDU–ČSL už několikrát obehřál (připomeňme třeba obsazení volných míst v dozorčích radách státních podniků). Problém je v tom, že to sociální demokraté a lidovci prezentují jako běžné koaliční šarvátky. Jenže Babiš není běžným demokratickým politikem západního typu, je to oligarcha odmítající

si připustit, že by neměl být zároveň politikem, velkopodnikatelem a vlastníkem významných médií. Chce veškerou moc. Potvrzují to jeho slova, že premiérský post pro něj připadá v úvahu jen v jednobarevné většinové vládě. „Mně by to šlo rychle. V rámci koalice se musíme domluvit a to trvá“ řekl svým Lidovým novinám letos v květnu. Zkrátka, ideální model je řídit stát jako firmu, přičemž „stát jsem já“.

Jak na predátora

Babiš stále boduje, ale vyhráno rozhodně nemá. Důležité bude, zda jeho hnutí uspěje v komunálních volbách (především v Praze) a zda se mu povede vybudovat nějakou funkční stranickou strukturu. Jenže to pro Babiše obnáší nebezpečí, že by ANO nakonec mohlo přestat náčelníka poslouchat. Babiš si sice asi nechá poradit, ale rozhodovat chce sám, a s tím stranická demokracie nejde dohromady. Na jednom člověku však žádná smysluplná politika stát dlouhodobě nemůže, navíc každý se časem okouká. Babišovy divoké mediální výstupy plné nepodložených útoků na „politiky“ a „kmotry“ možná ještě někoho baví. Jeho programové kotrmelce ale časem mohou vypadat jako znak slabosti. Jeho demokratičtí soupeři v politické aréně, především lidovci a sociální demokraté, by si měli každopádně uvědomit, že zatímco oni hrají s pálkou na stolní tenis, šéf ANO třímá v rukou pátku baseballovou. Babiš zatím dělá s „politiky“ kompromisy, ale v pravou chvíli je hodlá vymazat z politické mapy. Z byznysu je zvyklý chovat se jako predátor, jenž slabší kusy likviduje.

Aby mohl demokratický blok Babišovi čelit, musí pochopit, v čem je šéf ANO silný. U voličů zabírá mimo jiné jeho image alfa samce a důraz na „odbornost“. Ne že by měli demokraté napodobovat ono zmíněné tahání králíků z klobouku. Nicméně otevřít kandidátní listiny názorově spřízněným osobnostem, které mohou stranickou politiku oživit i po odborné stránce, se jeví jako nutnost. Zároveň je třeba začít obnovovat důvěru ke klasickým politickým stranám, bez nichž se parlamentní demokracie neobejde. To je ale úkol pro celou společnost.

Tomáš Fošum

■ Babiš je rozkročený napříč politickým spektrem. Pro každého má něco, pro tuto ženu koblihu. Zdroj: Facebook / ANO

Evropské volby skončily. Zapomeňte?

Letos se v České republice konaly již třetí volby do Evropského parlamentu. Společným trendem všech těchto voleb je stále klesající volební účast, stabilní zisky KDU-ČSL a kontinuální neúspěchy Zelených. Stojí za pozornost ještě něco jiného?

Na euronadšení vlády nezáleží

Česko vybírá do Evropského parlamentu 21 poslanců. Stejně jako Maďarsko. Z okolních států jich má Slovensko třináct a Rakousko o pět více. Téměř čtyřicetimilionové Polsko zastupuje 51 europoslanců, nejvíce jich v rámci celé EU volí Německo (96).

Volební účast dosáhla v evropském měřítku 42,54 procent. Zatímco Němci a Rakušané průměr o něco zvýšili, voliči ve státech Visegrádu ho posunuli opačným směrem. Vůbec žádný vliv na jejich rozhodování nemělo názorové zabarvení národních vlád vůči Bruselu. Nejmenší účast byla na eurooptimistickém Slovensku (13 %), v jehož čele stojí bývalý komunista Robert Fico. Nejvíce lidí přišlo volit v Maďarsku (28,9 %), které řídí zběhlý liberál Viktor Orbán, často atakující vše, co z Bruselu přichází, a iritující pravověrné nebo profesionální Evropany. Ani polské evropské duo Donald Tusk a Radosław Sikorski nedovedlo k hlasovacím urnám více než 23,8 % Poláků. Podobně nepřesvědčil ani verbální „návrat do Evropy“ nové české vlády, voličů naopak přišlo vůbec nejméně v historii.

Vliv volební účasti

V Česku pomohla nízká volební účast vykouzlit úsměv na tváři jednoho euroskeptika. Předseda Svobodných Petr Mach potřeboval pro získání mandátu 79 540 hlasů. Věčné kandidátce na všechno Janě Bobošíkové přitom v roce 2009 nestačilo ani 100 tisíc hlasů. Při účasti 28,2 procenta se z nich staly 4,2 procenta, zatímco Mach díky poklesu hlasujících na 18,2 procenta získal pro Svobodné 5,2 procenta.

Jen několik tisíc hlasů chybělo k úspěchu českým Pirátům, kteří kandidovali poprvé. Bez ohledu na volební účast třikrát neuspěli Zelení, ať už do Štrasburku posílali Ondřeje Lišku, Jana Dusíka nebo Jakuba Patočku. Zeleným hlasem letos promluvalo 57 240 lidí, v prvních eurovolbách přitom dostali 73 932 hlasů, o tisícovku více než Piráti v roce 2014. Spíše než nad zrušením pětiprocentní hranice by měly obě strany přemýšlet, proč neuzavřely účelové spojení pro dosažení společného cíle – dostat do „Bruselu“ Lišku a Bartoše.

V Německu, jímž se obě strany oháněly, sice díky zrušení dokonce pouze tříprocentní klauzule Ústavním soudem „přežili“ liberálové (FDP) a uspěli Piráti. Jenže ti němečtí potřebovali k získání jednoho mandátu 424 tisíc hlasů. Vtipným důsledkem byl úspěch satirické strany „Die Partei“, která šla do voleb s hesly „Ano Evropě, ne Evropě!“ nebo „Ne EU normě pro prsa“ a získala v absolutních počtech více hlasů než ODS. Odvrácenou stranou pak byl úspěch neonacisty Udo Voigta, jehož NPD dostala 300 tisíc hlasů, což je o několik desítek tisíc více než v Česku vítězné hnutí ANO se 16,1 procenty a čtyřmi mandáty. Němců hlasovalo v eurovolbách 29,84 milionu, což bylo skoro o tři miliony lidí více než v roce 2009. Čechů přišlo volit přesně 1 515 492.

Úspěch evropských lidovců

Jedinou českou politickou stranou, která si ve volbách polepšila, je KDU-ČSL. Stabilní počet dvou europoslanců rozšířil ještě Tomáš Zdechovský. Lidovci sice na nižší účasti také vydělali, ale oproti prvním volbám v roce 2004 je volilo o 70 tisíc lidí méně. Díky úspěchu TOP 09 a Starostů, kteří získali 4 mandáty, se v Česku stali nejúspěšnější frakcí evropských lidovců (7 mandátů z 21).

Podíváme-li se na volební mapu Evropy, tak strany spojené s Evropskou lidovou stranou (EPP) vyhrály evropské

volby ve všech visegrádských zemích, v Německu i Rakousku. Členské strany z celé Evropy „dodaly“ pro EPP celkem 220 poslanců, zatímco druhá nejsilnější frakce, evropské socialisty, jich má 191.

ODS a ČSSD už nedominují

Ve volbách 2009 charakterizoval evropskou kampaň bipolární střet mezi ODS a ČSSD, který ještě podpořil vlastní gól proevropské sociální demokracie, jež za pomoci euroskeptika Václava Klause úspěšně vyslovila nedůvěru vládě Mirka Topolánka. Ostrý konflikt dvou nesmiřitelných táborů za dohledu spíše lhostejné nebo znechucené většiny obyvatel se tehdy zopakoval, jen s opačným výsledkem než v krajských volbách o rok dříve, kdy zvítězila ČSSD. Pád vlády během českého předsednictví EU se stal pro ODS mobilizujícím marketingovým kyjem stejně jako třicetikorunové poplatky v nemocnicích v kampani ČSSD ke krajským volbám.

Jiří Paroubek přesto dosáhl nejlepšího výsledku ČSSD, když získal 528 132 hlasů a sedm mandátů. Něco, co se ČSSD v příštích letech těžko podaří zopakovat. Pro sociální demokracii mají evropské volby také pikantní vnitrostranické kouzlo, protože se v roce 2004 staly důvodem k odstřelu premiéra Vladimíra Špidly a jeho vystřelení do Evropské komise. Nahradil tam „podzimního“ eurokomisaře Pavla Teličku, který letos dovedl hnutí ANO k volebnímu vítězství, byť asi hubenějšímu, než se od něj čekalo. Výměna Teličky za Špidlu byl typický politický obchod, na který však bývalý vyjednávač o vstupu Česka do EU zcela jistě nezapomněl ani po deseti letech. Bohuslava Sobotku se zatím strana do Bruselu „vyslat“ nechystá. Jen to asi nebude tím, že ČSSD získala ve volbách 214 800 hlasů, což je o deset tisíc více než za Špidly.

Ztracené hlasy euroskeptiků

Nejsilnější českou stranou v Evropském parlamentu byla až do letošních voleb ODS. Strana dokázala v minulých volbách získat 741 946 hlasů. Po deset let ji zastupovalo

devět europoslanců. Nyní jí zbyli pouze dva – Jan Zahradil a Evžen Tošenovský. Škoda, že přes řadu preferenčních hlasů vypadl Oldřich Vlasák, v minulém Evropském parlamentu jeho místopředseda. Byl by tam určitě užitečnější než Petr Mach, který dělá komparz britskému politikovi Nigelu Faragemu. To je sice skvělý řečník, ale jeho snaha, aby Velká Británie vystoupila z EU, naprosto odporuje českému národnímu zájmu. Britové jsou spolu s Němci, Nizozemci a Skandinávci důležitou oporou vnitřního trhu, který potřebujeme pro fungování české ekonomiky. Proč tedy pomáhat zvýšení vlivu jižního křídla v EU?

Občanští demokraté byli jedním z důvodů, proč se v Česku nejsilnější frakcí nestali evropští lidovci. ODS byla spolu s britskými konzervativci a polským Prámem a Spravedlností základním kamenem při vzniku nové parlamentní skupiny Evropských konzervativců a reformistů (ECR) spojující pravicové strany, které nesdílejí převládající názory EPP na evropskou integraci. Stojí však zároveň jinde než tvrdí euroskeptici jako Farage nebo extremisté typu Marine Le Pen. Paradoxně právě ve chvíli, kdy se evropští konzervativci stali třetí nejsilnější frakcí v Evropském parlamentu, ztratila v ní ODS svou sílu. Určitý vliv si již nyní může udržovat jen osobními vazbami, které si vybudoval jeden z jejích iniciátorů Jan Zahradil.

Nástup nových stran

Propad ODS v evropských volbách nezpůsobila nějaká zásadní změna názorů Čechů na EU, šlo o potvrzení negativního volebního trendu, který začal již v parlamentních volbách 2013. Není pravděpodobné, že by původní hlasy pro ODS skončily u sociální demokracie. Neposílily ani KSČM, která ve volbách také oslabil. Jejich 10,6 procent hlasů a zisk tří mandátů vypadá úplně jinak, než dvojnásobek v prvních evropských volbách. Navíc jedním ze zvolených komunistů je Miloslav Ransdorf, kterého se vedení strany pokoušelo před volbami upozadit kvůli skandálům spojeným s jeho jménem.

Hlasy ODS se rozprskly do tábora TOP 09, ANO, Svobodných a nevoličů. Topce se zřejmě naposledy podařilo oprášit knížete ve volební kampani. Její hlavní tváří ale byl donedávna nejpůvodnější politik ODS Jiří Pospíšil, kterého se Miroslavu Kalouskovi povedlo přetáhnout jako nezávislého kandidáta. Exministr spravedlnosti dostal nejvíce preferenčních hlasů, takže to byla marketingově velmi dobrá volba. Problém se může objevit v budoucnu, protože Jiří Pospíšil je velký solitér. TOP 09 se eurooptimismus v boji uvnitř pravice evidentně vyplácí, protože většina voličů ODS má s Evropskou unií výrazně menší problém než její vedení.

Opačný problém má sociální demokracie, jejíž voliči ve všech průzkumech dlouhodobě vychází jako více skeptičtí. Na druhou stranu, podobně jako dříve voliči ODS to svojí straně tolerují, protože je EU většinou nezajímá. Maximálně nepřijdou k volbám. ČSSD podobně jako TOP 09 získala do čela kandidátky výraznou osobnost, guru levicových

■ Europoslanci Machovi pomohli i nevoliči. Zdroj: Facebook / Svobodní

intelektuálů Jana Kellera. Bude zajímavé sledovat, zda dokáže pracovat v týmu s ostatními třemi sociálně demokratickými europoslanci, zvláště když dva jsou již zkušenými „Bruselany“ (Olga Sehnalová, Pavel Poc), a další je pražskou komunální politikou protřelý Miroslav Poche.

Nízký volební výsledek ODS má pro stranu i jednu výhodu. Občanským demokratům zůstaly hlasy lidí, kteří spíše odpovídají postojům strany, zbavené krajních postojů pohrobků Václava Klause. Topka naopak přitáhla středopravé voliče, kteří vidí v EU příležitost a civilizační nutnost. Pokud neudělá vážnější chyby, udrží si je i pro příští volby. Bohužel pro Zelené. Jinak je tomu u voličů hnutí ANO, které oslovuje babišovské programové rozkročení a pragmatismus. Na rozdíl od Klause nebude ANO nikdy řešit Lisabonskou smlouvu nebo suverenitu. Přesto dokáže získat hlasy lidí, kteří si vůči evropské integraci rádi přisadí. Politikou ANO je, když tam jsme, tak získáme co nejvíce dotací. Postavení dvou lobbyistů do čela kandidátky tak bylo logickou volbou. Tato politika může bez problémů fungovat ještě řadu let. Jediným evropským tématem, kde se ANO nevyhne jasnějšímu postoji, je přijetí eura, což Sobotkova vláda řešit nehodlá.

Shrnuto a podtrženo. Volby do Evropského parlamentu v květnu 2014 jen potvrdily trendy, které v České republice jsou již od parlamentních voleb. Jen za většího nezájmu voličů.

Petr Zenkner

Ukrajinské volby. Kdo zaplní prostor po Straně regionů?

Zatímco na východě Ukrajiny bylo po těžkých bojích uzavřeno křehké příměří, na ukrajinské politické scéně došlo k velmi důležitým posunům, které ovlivní budoucí směřování země. Více než půl roku po svržení Viktora Janukovyče totiž dojde k předčasným parlamentním volbám. Ty se budou konat 26. října a již teď je jasné, že zcela přepíšou politickou scénu. Klíčovým cílem voleb je stabilizovat politickou situaci na Ukrajině a zvolit reprezentativní parlament s novou legitimní vládou. Doposud totiž stále funguje parlament zvolený v říjnu 2012, který letos v únoru opustila část vládních poslanců. Parlament je sice stále usnášeníschopný, ale zůstává nekompletní.

S velkou pravděpodobností dojde po volbách k velkým změnám v stranickém systému. Podle dosavadních průzkumů totiž výrazně ztrácí strany, které byly dříve spojené s jižní a východní částí Ukrajiny. Tedy donedávna vládnoucí Strana regionů a Komunistická strana Ukrajiny. Klíčové pro výsledek voleb bude, zdali se toto vakuum podaří zaplnit straně Petra Porošenka, který v těchto regionech zabodoval v prezidentské volbě a jako jediný v historii nezávislé Ukrajiny dokázal „volebně sjednotit“ celou zemi. V podobné situaci

jako „východoukrajinské strany“ jsou ale i některé bývalé opoziční strany, které podporovaly Euromajdan. Na jejich místo se totiž prosazují zcela nová uskupení spojená právě s novým prezidentem Porošenkem respektive radikálním politikem Olehem Ljaškem, který obsadil v prezidentské volbě třetí místo.

Starý volební systém, nové strany

Velký vliv na výsledek bude mít volební systém. Návrh na to, aby se celý parlament volil proporčně a byly použity otevřené kandidátní listiny, neprošel, a proto se bude volit podle stejného systému jako v roce 2012. Polovina poslanců bude zvolena proporčně a polovina v jednomandátových obvodech. Tato situace je obzvláště výhodná pro nejsilnější strany, které mají velkou šanci výrazně zvýšit svůj zisk ovládnutím jednomandátových obvodů. Získat na tom by mohla především prezidentská strana Blok Petra Porošenka (dříve Solidarita), která má v současnosti podle průzkumů největší podporu. Sám Porošenko vyhrál prezidentskou volbu v celé zemi mimo jednoho obvodu v Charkovské oblasti. Tratil by na tom naopak mohl právě Oleh Ljaško se svou Radikální stranou, ale i například Strana regionů. Ta bude mít nejenom problém s překročením pětiprocentní hranice v proporční části, ale s jistotou ztratí i jednomandátové obvody na Krymu, kde se volit nebude, a stejně tak i hlasy v Donbasu, kde probíhá ozbrojený konflikt.

V proporční části by kromě strany Petra Porošenka a Oleha Ljaška měly volební klauzuli překročit ještě Bat'kivščina Julie Tymošenko a UDAR Vitalije Klička. Mezi další strany, které by mohly projít do parlamentu, ale pohybují se spíše na hraně pětiprocentní hranice, patří již zmíněná Strana regionů, nacionalistická Svoboda, Komunistická strana Ukrajiny, strana Občanská pozice prezidentského kandidáta bývalého

ministra obrany Anatolije Hrycenka a znovuoobnovená Silná Ukrajina bývalého vicepremiéra Ukrajiny Serhije Tihipka.

Výrazný propad oproti minulosti tedy hrozí jak subjektům, které byly tradičně spojovány s jižní a východní částí Ukrajiny (Strana regionů, Komunistická strana), tak i těm, které se „namočily“ v současné vládě (Bat'kivščina, Svoboda). Jediný UDAR Vitalije Klička více méně zůstává na svých pozicích, přičemž obzvláště vysokou podporu má v hlavním městě Kyjevě a třech západních oblastech, které jsou součástí historické Haliče (Lvov, Ivano-Frankivsk a Ternopil).

Problémem prvních dvou z nich je to, že se za vlády Viktora Janukovyče výrazně zdiskreditovaly, a navíc mají již zmíněné potíže s tím, že se nebude hlasovat na „jejich“ území. Nacionalistická strana Svoboda zase do značné míry ztratila svůj protestní potenciál, který měla v roce 2012, a zřejmě více opět zaboduje pouze v Haliči. Bat'kivščina se zase musí vyrovnat s nízkou popularitou své předsedkyně Julie Tymošenko a vnitřními spory uvnitř strany.

Rozkol v Bat'kivščině

Došlo totiž ke konfliktu mezi Julii Tymošenko na jedné straně a premiérem Jaceňukem a předsedou parlamentu Oleksandrem Turčynovem na straně druhé. Ministr vnitra Arsen Avakov ve středu 27. srpna oznámil, že spolu s Jaceňukem, Turčynovem, bývalým předsedou Rady národní bezpečnosti a obrany Ukrajiny Andrijem Parubijem a dalšími méně významnými politiky opouští stranu. Začátkem září pak založili novou formaci Lidová fronta, s níž se pokusí uspět ve volbách.

Důvodem jejich odchodu měl být spor, kdo povede kandidátku strany do voleb, přičemž ti, co odešli, prý nesouhlasili, aby tuto pozici získala Julia

■ Po zvolení prezidentem míří Porošenko i k úspěchu v parlamentních volbách.
Foto: Wikimedia Commons / Oleg Mosendz

Tymošenko. Svědčí to o významném rozkolu uvnitř strany, který ji může před volbami významně poškodit. Samotná Julia Tymošenko totiž ztratila značnou část popularity a mnoho Ukrajinců podporovalo Baťkivščinu hlavně kvůli Jaceňukovi. Rozkol ostatně dokazuje i nedávné vyloučení známého poslance Hennadije Moskala ze strany. Moskal předsedal parlamentní komisi vyšetřující střelbu na Majdanu, a když se nedařilo vyšetřování někam posunout, jednostranně zveřejnil jemu dostupné dokumenty. Pro všechny účastníky vnitřního konfliktu s Julií Tymošenko platí především to, že mají na rozdíl od předsedkyně strany mnohem blíže k Petru Porošenkovi.

Strana Baťkivščina si sice nedávno odhlasovala, že v případě, že bude sestavovat vládu, nominuje Jaceňuka znovu na pozici premiéra. Nicméně Jaceňuk se rozhodl jinak a nyní má v zásadě dvě možnosti. Vytvořit společnou kandidátku s Blokem Petra Porošenka nebo se pokusit prorazit s vlastním uskupením. Zatímco první variantu údajně podporuje sám Jaceňuk, pro druhou a vzhledem ke krátké předvolební kampani riskantnější možnost je prý spíše Turčynov.

Kromě toho, kdo kandiduje a má šanci uspět, je ještě důležité, kdo za jednotlivými stranami stojí. U tradičních déle fungujících stran se toho příliš nezměnilo. Přesto v některých z nich došlo k vnitřnímu konfliktu. Kromě Baťkivščiny, o které už byla řeč, jde také o Stranu regionů. Od ní se odštěpila Tihipkova Silná Ukrajina. Obě strany se přitom v roce 2012 před volbami spojily. Dnes Tihipko tímto krokem Stranu regionů výrazně oslabil, neboť byl po útěku bývalého premiéra Mykoly Azarova jejím nejvyšším představitelem, a navíc je populárnější než ostatní představitelé Strany regionů (Tihipko získal v prezidentské volbě více hlasů než její oficiální kandidát Dobkin). Silná Ukrajina bude navíc bodovat v jižních a východních částech země, kde má své zázemí i Strana regionů, a tudíž budou obě uskupení soupeřit o stejné voliče.

Populární neviditelná strana

Velmi zajímavá situace je uvnitř nových stran, tedy Bloku Petra Porošenka a Radikální strany Oleha Ljaška. I přestože měla první z nich v průzkumech dlouhodobě nejvyšší podporu, nikdo ji de facto nikdy neviděl. Až teprve nedávno, kdy došlo k jejímu přejmenování z bývalé Solidarity, se strana „odhalila“. Jejím předsedou se stal bývalý ministr vnitra ve vládě Julie Tymošenko Jurij Lucenko, který byl podobně jako tehdejší předsedkyně vlády po roce 2010 odsouzen na čtyři roky vězení, aby byl o rok později prezidentem Janukovyčem omilostněn. Vzhledem k tomu, že Lucenko spolu s Vitalijem Kličkem podporoval Porošenkovu kandidaturu na prezidenta, není jeho nová pozice až tak překvapivá.

Výrazně problematičtější než post předsedy strany je však zázemí jednotlivých stran. Ukrajínští novináři informovali o problémových lidech v okolí Vitalije Klička

■ Povinná výbava pro správnou ukrajinskou domácnost.

Foto: Tomáš Fošum

a Petra Porošenka už v době prezidentské volby (respektive voleb do kyjevské samosprávy, které se konaly ve stejném termínu). Už tehdy se na kandidátce UDARu objevili lidé spojení s nechvalně proslulým bývalým starostou Kyjeva Leonidem Černoveckým. V Zakarpatské oblasti zase vedl volební kampaň Petra Porošenka tamní oligarcha Viktor Baloha, který dlouhodobě de facto kontroluje celou oblast a v minulosti měl blízko například k prezidentovi Viktoru Juščenkovi. Podobné je to i s uskupením Oleha Ljaška, do kterého údajně „infiltrovali“ lidé spojení s Serhijem Lovočkinem, jenž byl šéfem Janukovyčovy administrativy od začátku jeho vlády až do letošního ledna.

Podle dosavadních průzkumů se zdá, že by proprezidentský tábor, tedy trio Lucenko - Kličko - Jaceňuk (prezident Porošenko ale vyzval na sjezdu „své“ strany k sjednocení všech „demokratických“ stran, mezi které zařadil i Baťkivščinu), mohl získat v novém parlamentu většinu. To je pro něj velmi důležité kvůli tomu, aby si zachoval svůj vliv. Vzhledem k návratu k verzi ústavy z roku 2004 má totiž daleko omezenější pravomoci než Viktor Janukovyč a neobejde se tedy bez kontroly parlamentu.

V říjnových parlamentních volbách dojde k likvidaci dosavadního stranického systému, který stál de facto na soupeření Strany regionů s Baťkivščinou, ve kterém měla první z nich v posledních letech navrch. Celkové očistění ukrajinské politické scény ale nelze očekávat. Velké množství lidí, kteří byli doposud součástí politického establishmentu na obou stranách, se zcela jistě nějakým způsobem vrátí i do nového parlamentu. I proto je důležitá mentální změna v ukrajinské společnosti, ke které došlo po Euromajdanu. Noví i staronoví politici totiž budou pod daleko větším dohledem společnosti a přinejmenším navenek si nebudou moci dovolit takové excesy jako dříve, což je koneckonců do značné míry pozitivní výsledek. O mnoho více ostatně ani v současné situaci očekávat nelze.

Michal Lebduška

100 dní Andreje Kisky: osvěžující aktivismus

Když zvolili slovenští občané Andreje Kisku do prezidentského úřadu, všichni doufali, že oproti závodně jezdícímu a náhodně myslícímu Ivanu Gašparovičovi přijde změna. Jak politická, když Slovensko získalo téměř čtvrtstoletí od „sametu“ prvního nekomunistického prezidenta, tak i společenská.

Samotné Kiskovo vítězství bylo tak trochu překvapením, a to zejména pro současného premiéra Roberta Fica. Nápad s koncentrací moci nevyšel, což bylo možná pro jistou část občanů Slovenska milým překvapením. A překvapení, kupodivu stále pozitivní, nepřestala přicházet ani později.

Osvědčení poradci

Kiska začal pracovat vlastně ještě dříve, než do úřadu nastoupil. Obklopil se týmem zkušených poradců, z nichž mnozí na podobných pozicích již pracovali a měli zkušenost i z občanského sektoru. V oblasti fungování Evropské unie a soudnictví sáhl po osobě nejpovolanější, bývalém předsedovi Ústavního soudu a bývalém generálním advokátovi Soudního dvora EU, Jánů Mazákovi. Se zahraniční politikou by prezidentovi měl radit bývalý velvyslanec ve Washingtonu a poradce generálního tajemníka NATO Martin Bútora. Ten radil i Václavu Havlovi v otázkách lidských práv a v devadesátých letech zakládal respektovaný Inštitút pre verejné otázky.

Ve vnítrapolitické sféře Kiskovi radí Rado Baťo, novinář a bývalý šéfredaktor ekonomického týdeníku Trend. Ten má také zkušenosti s poradenstvím na nejvyšší úrovni, když jeho služby využívala premiérka Iveta Radičová. Kiskových „sedm statečných“ doplnili Sergej Michalič, který pracoval i pro SDKÚ a radil Mikulášovi Dzurindovi, bývalý novinář deníku SME a majitel PR agentury Roman Krpelan, šéf Kiskovy kampane Tomáš Lehotský a mluvčí Peter Petrus, bývalý novinář.

Rychlé tempo

Zkušený tým umožnil Kiskovi poměrně ostrý a rychlý nástup do funkce. Na inauguraci poobědval s bratislavskými bezdomovci prodávajícími časopis *Nota bene*, přislíbil věnovat svůj plat na charitu a setkal se v rychlém sledu se všemi hlavami států sousedních zemí a několika dalšími státníky. Za dva týdny navštívil pět zemí, jmenoval dva nové ministry, pět velvyslanců a vyměnil tři členy soudní rady, čímž prakticky zabránil znovuzvolení kontroverzního předsedy Nejvyššího soudu Štefana Harabina, blízkého nejenom Vladimíru Mečiarovi, ale i Robertu Ficovi. Harabin se „proslavil“ nejenom styky s údajným šéfem albánsko-jazyčné mafie, ale i snahou zastavit reformu slovenského soudnictví. Aktivismus prezidenta začal nabírat

reálné kontury. Do té doby nevídané vzepření se prezidentského paláce Úřadu vlády naznačovalo, že ve slovenské politice dochází ke změně.

Kiska se nebál ani zahraničně-politických témat. Ještě před nástupem do úřadu na konferenci GLOBSEC otevřeně pojmenoval příčiny války na Ukrajině a vyzval vládu, aby na obranu republiky vyčlenila více prostředků. Jakkoliv se této myšlence premiér Fico bránil, pravdou zůstává, že jeho vlastní ministr obrany vystoupil s programem obnovy výzbroje slovenské armády. Nejenom, že tak možná právě Kiska zasel semínko sporu do Ficovy vlády (což je ostatně velice odvážné tvrzení), ale celkem jasně se vymezil i vůči proruskému premiérovi Ficovi, když podpořil zpřísnění sankcí vůči Rusku a jasně odmítl licitovat o jejich „ceně“, s poukazem na to, že svoboda je hodnota sama o sobě, a její cena se nedá vyčíslit. Pověstný vítr změny začal vát i ve slovenské zahraniční politice.

Kbelík ledové vody není studená sprcha

Kiska se neodmlčel ani na své dovolené ve Francii. Zapojil se do celosvětového šílenství s cílem bojovat proti zákeřné nemoci a dobrovolně na sebe vylil kbelík ledové vody. Pohled na prezidenta sedícího v červeném tričku a kostkovaných kraťasech na nikterak luxusní terase, na obyčejné plastové židli s ještě obyčejnějším kbelíkem ledové vody působil osvěživě, stejně jako ledová sprcha v horký letní den. Zejména, když se na konci videa koukáte na mokrého prezidenta po studené sprše a říkáte si, která hlava státu by toho byla schopna. Kiska neztratil nic ze své důstojnosti a získal velký počet pozitivních bodů. Příklad do učebnic moderního politického marketingu.

Krátce poté následovalo video další, tentokrát profesionální. Měsíc před uzavřením kandidátek do komunálních voleb Kiska vyzval své spoluobčany, aby nestáli stranou a aktivně se zapojili do rozhodování o osudech svých měst a obcí. A to nejenom tak, že půjdou volit, ale vyvinuli i aktivitu skutečnou – rozhodli se kandidovat, nebo alespoň přesvědčili někoho, o kom si myslí, že bude vhodným kandidátem, aby sebral odvahu a zabojoval o hlasy voličů. Na svém příkladu popisuje, že jde sice o výzvu nelehkou, ale nikoli nezvládnutelnou. Kladné příklady táhnou.

Pozitivní aktivismus na slovenský způsob

Kiska mění slovenskou společnost: když nic jiného, dává jistě její části naději, že není vše ztraceno v pevném soukolí moci vládního Smeru a že nálada společnosti se může (z)měnit. Je inspirací proti „blbě“ náladě, vyzývá občany, aby svůj osud vzali do svých rukou,

a do jisté míry vyvažuje doposud jasné mocenské centrum na Sůmračnej ulici. Takhle nějak vypadá aktivistický prezident. Po první stovce dní v úřadě se těžko hledají jiné než kladné body. Snad bude možné stejnou větu vyřknout i při bilančování jeho první pětiletky. Další otázkou je, jak na změny zareaguje slovenská společnost a kdo bude po parlamentních volbách v roce 2016 prezidentovým partnerem na Úřadě vlády. Mohl by to být například jeho soupeř z prezidentské volby Radoslav Procházka, ten si však usilovně sám hází klacky pod nohy. Ale to už je jiný příběh.

Martin Petr

■ Slováci měli při volbě prezidenta šťastnější ruku.

Zdroj: Facebook / Andrej Kiska

Německo a Rakousko po eurovolbách

V květnových eurovolbách zaznamenaly německá CDU/CSU a Rakouská lidová strana (ÖVP) historicky nejhorší výsledek. Nelichotivá čísla jim přesto stačila na získání prestižního vítězství.

Sociální demokraté a euroskeptikové posílili

Hlavní favorit německých eurovoleb, křesťansko-demokratická CDU/CSU, v předvolební kampani zcela vsadil na Angelu Merkelovou. Ani populární spolková kancléřka nedokázala zabránit mírnému oslabení. Menší ztrátu voličské podpory si lze vysvětlit výhradami části elektorátu vůči politice Německa v EU, zejména ve vztahu k záchraně společné měny. Křesťanským demokratům uškodilo rovněž rozhodnutí Spolkového ústavního soudu o zrušení 3% uzavírací klauzule. V praxi tak k získání alespoň jednoho mandátu v Evropském parlamentě bylo nutné dosáhnout pouze tzv. přirozený práh, tj. přibližně 0,5 % hlasů. Někteří voliči podpořili namísto CDU/CSU menší subjekty (například Svobodné voliče, Ekologicko-demokratickou stranu, Stranu pro ochranu zvířat) s vědomím, že jejich hlas tentokrát „nepropadne“.

Sociální demokracie zaznamenala poprvé v eurovolbách nárůst hlasů a ve srovnání s rokem 2009 si polepšila o 7 procentních bodů; profitovala z nominace svého lídra Martina Schulze na kandidáta evropských socialistů na předsedu Evropské komise, z viditelného rukopisu ve vládní koalici (přijetí minimální mzdy, odchod do penze v 63 letech) i z přístupu ministra zahraničí Franka-Waltera Steinmaiera v ukrajinské krizi. Dominantní postavení CDU/CSU sice zůstává neotřeseno, ale nejsilnější levicová strana čeká na svoji šanci po odchodu Angely Merkelové do politického důchodu.

Za povšimnutí stojí výsledek Alternativy pro Německo (AfD) a liberální FDP (obě strany zůstaly na podzim

minulého roku před branami Spolkového sněmu). AfD vznikla v důsledku nesouhlasu s politikou Evropské unie. Na rozdíl od subjektů, které v minulosti v Německu hrály na podobně laděnou strunu, nechce mít nic společného s projevy extremismu, zároveň však neváhá použít špetku sociálního populismu i proticizinecké rétoriky. Dobře zpracovaný politický marketing a jasné profilující téma jí pomohly k získání respektu hodných 7 %.

Naproti tomu FDP obdržela pouhé 3,4 % hlasů a pozvolna směřuje na politickou periferii. Otázkou zůstává, zda témata jako flexibilní odchod do penze, důslednější ochrana osobních dat a akcentování hospodářského liberalismu pomohou straně k návratu na výsluní. V minulosti se liberálové dokázali z porážek v evropských volbách „oklepat“ (1984, 1994 a 1999), nyní ovšem zatím marně hledají recept na odliv voličů do náruče AfD.

Rakouští lidovci obhájili prvenství

Podle předvolebních průzkumů se v alpské republice o vítězství dlouho přetahovaly tři strany. Lidovci nepatřili mezi vyložené favority. Pozici jim komplikovala nevole značného množství Rakušanů z vládní úsporné politiky i jejich spoluvina na pokračující nákladné sanaci banky Hypo Alpe Adria. V předvolební kampani proto spoléhali na Othmara Karase. Zeť bývalého generálního sekretáře OSN a rakouského prezidenta Kurta Waldheima záměrně upozadil stranickou příslušnost a namísto toho zdůraznil vlastní odborné kompetence a mnohaleté zkušenosti s evropskou politikou. Uvedená strategie přinesla ovoce. Karas získal nejvíce preferenčních hlasů ze všech rakouských kandidátů a pro 86 % voličů představoval hlavní motiv, proč podpořili právě ÖVP.

pokračování na straně 12

■ Na podobných konferencích už Michael Spindelegger řečnit nebude.

Zdroj: Ministerstvo zahraničí Rakouska

dokončení ze strany 11

Květnový triumf přinesl v konečném důsledku pouze dočasné zmírnění silného vnitřního pnutí v předsednické otázce. Michael Spindelegger měl po neúspěchu v parlamentních volbách alespoň formálně nabídnout rezignaci. Odstoupil až koncem srpna poté, co čelil ostré kritice z vlastních řad ohledně připravované daňové reformy.

Sociální demokracie spatřovala v bývalém moderátorovi veřejnoprávní televize ORF Eugenovi Freundovi triumf v souboji o prvenství. Kalkulace nejsilnější levicové strany úplně nevyšla. SPÖ doplatila na menší mobilizaci svého elektorátu, zejména penzistů, kteří jsou méně spjatí s EU než mladá generace (která Rakousko před členstvím v EU nezažila). Výsledek voleb není pro socialisty vyloženým propadákem. Velmi mírný nárůst hlasů by strana měla hodnotit s určitou spokojeností v situaci, kdy spolu s lidovci pozvolna ztrácí podporu voličů.

Svobodní (FPÖ) sice ve srovnání s minulými eurovolbami značně posílili, ale rozhodně mohli dosáhnout víc než jen třetí místo. Oslabení ostatních euroskeptických konkurentů i současný vývoj Evropské unie hrál straně do karet. Vítězství se zdálo blíž, než kdykoli předtím, a to až do doby, kdy původně nominovaný lídr kandidátky Andreas Mølzer vyvolal nevhodnými výroky značné rozpaky veřejnosti. Zisk 19,7 % hlasů každopádně staví FPÖ do

pozice nejvážnějšího vyzyvatele vládních stran. Svobodní chtějí příští rok socialisty a lidovce pořádně pozlobit. Ve volbách do štyrského zemského sněmu mohou reálně aspirovat na vítězství. V boji o křeslo vídeňského starosty nastoupí do ringu sám předseda strany Heinz-Christian Strache a za jistých okolností může uspět.

Zelení prožívají období úspěchů; v květnu dokonce obdrželi více hlasů, než pravděpodobně sami čekali. Strana dosáhla nejvyšší voličskou podporu na celostátní úrovni v rakouských dějinách. Tradiční ekologická témata, akcentování sociální problematiky a zkušená i věcná jednička zelené kandidátky Ulrike Lunaceková bodovala

především u voličů nastupující generace a elektorátu z městských aglomerací.

Ambiciózní, výrazně proevropské Nové Rakousko pošle do Bruselu Angeliku Mlinarovou. Právnička slovinského původu představovala hlavní důvod, proč liberálové nedokázali naplnit deklarovaný cíl v podobě zisku více než deseti procent. Mlinarová působila v předvolební kampani zmateně. Rozpaky u mnohých voličů vyvolal požadavek rozpuštění rakouské armády a její nahrazení společným vojskem pod patronátem EU nebo úvahy o privatizaci nemocnic a vodních zdrojů.

Povzbuzení euroskeptikové

V německých a rakouských eurovolbách obdržely drtivou většinu hlasů strany oceňující pozitivní přínos členství v Evropské unii. Nicméně euroskeptické síly dosáhly solidních výsledků motivujících k další práci. Zatímco Svobodní upírají zrak na zisk vedení spolkového kancléřství, představitelé Alternativy pro Německo mají daleko skromnější cíle. Zaměřují se na organizační a personální rozvoj spolu s postupným budováním pozic na komunální úrovni. Výsledek nedávných saských zemských voleb, kde AfD získala bezmála 10 % hlasů, potvrzuje, že se s ní musí v budoucnu vážně počítat.

Miroslav Šepták

Kdo nahradí Tuska?

Donald Tusk po sedmi letech odchází z postu polského premiéra. Jeho dalším působištěm bude Brusel, kde ho na summitu vybrali šéfové členských států na post předsedy Evropské rady. Co to znamená pro polskou politickou scénu?

Tah emocionální dámou

V první řadě vnikne nová vláda. V době uzávěrky tohoto čísla se zdálo být jisté, že do jejího čela se postaví bývalá ministryně zdravotnictví a současná předsedkyně Sejmu Ewa Kopacz. Jako svoji nástupkyni v čele vlády i Občanské platformy si ji vybral sám Tusk, přičemž jeho rozhodnutí vyvolává rozpaky, neboť Kopacz nepatří mezi nejvýraznější tváře Platformy. O jejím kariérním vzestupu zřejmě rozhodly výborné osobní vztahy s premiérem, jehož důvěru si údajně získala mimo jiné tím, když pomáhala zajistit léčbu jeho nemocné sestry i matky. Od věci zřejmě nejsou úvahy, že si skrze ni chce Tusk zachovat vliv na dění v zemi i ve straně. Příliš silná a samostatná osobnost by jej totiž mohla zastínit a ztížila by jeho případný návrat do politiky.

V polských médiích se nyní vyrojily historky dokumentující emocionální, až hysterickou povahu Ewy Kopacz, jež prý na vládě tiskávala dveřmi a občas došlo i na slzy. O její nevyrovnanosti může svědčit i fakt, že si prý v jednu chvíli své rozhodnutí jít do čela vlády rozmyslela a Tuskovi a spol. dalo dost práce ji znovu přesvědčit, aby premiérskou židli vzala. Nicméně i její kritici uznávají, že budoucí premiérka během své kariéry předvedla tah na branku, když dokázala „likvidovat“ své politické protivníky, a to už dlouho před tím, než se spojila s Tuskem.

Příznivci Občanské platformy se utěšují, že tah dámou může být rok před volbami výhodou. Na Ewu Kopacz se šéfovi opozičního Práva a spravedlnost (PiS) Jarosławu Kaczyńskému bude hůře útočit než na Tuska, jenž pro národně konzervativní tábor ztělesňuje veškeré zlo. Jenže pokud se potvrdí, že nová premiérka je ve skutečnosti jen jakousi místodržící a skutečný šéf úřaduje v Bruselu, bude rychle po výhodě. Ostatně dá se očekávat, že PiS i další opoziční strany budou novou premiérku líčit coby Tuskovu loutku. Strašák jménem Tusk je pro PiS příliš cenným marketingovým nástrojem. Ostatně platí to i opačně. Platforma se často prezentuje jako hráz chránící před návratem tzv. Čtvrté republiky (doba vlády bratrů Kaczyńských), která představuje pro liberální voliče noční můru. Kdyby se Jarosław Kaczyński z politiky stáhl, měla by Občanská platforma stejný problém, jako má nyní PiS. Ztráta dobře rozpoznatelného „nepřítele“ představuje komplikaci téměř pro každou stranu.

Ta paralela sice úplně nesedí, ale Kopacz by se možná měla poučit z příběhu bývalé předsedkyně české Poslanecké sněmovny Miroslavy Němcové, kterou ODS v nouzi chtěla udělat premiérkou, aby ji po pár měsících nezvolili ani do vedení strany. Už nyní se ozývají hlasy, že po případném neúspěchu Platformy v podzimních volbách do samospráv se z Ewy Kopacz může stát „zimní královna“. Otázkou zůstává, kdo by ji pak mohl nahradit. Výraznější Tuskovi oponenti buď stranu již opustili, nebo zůstali marginalizováni. To, zdá se, platí i pro bývalého ministra vnitra Grzegorza Schetyna.

Co udělá Sikorski?

Je zde ovšem ještě ministr zahraničí Radosław Sikorski. Jeho jméno sice mezi kandidáty na Tuskovu nástupce zaznívalo, ale velké šance se mu nedávaly. Dokonce se objevovaly náznaky, že Sikorski nebude pokračovat ani jako šéf diplomacie. Média nabízela hned několik důvodů: nerozumí si prý s prezidentem Bronisławem Komorowskim; nechce být ve vládě Ewy Kopacz, již údajně nedůvěřuje; je zapleten do odposlechové aféry, která polskou politickou scénou otřásala letos v červnu. Spekuluje se, že se Sikorski přesune na post maršálka Sejmu, odkud se pokusí vybudovat si záze-
mí pro restart své politické kariéry. Ať už to dopadne jakkoliv, při pohledu zvenčí se zdá být škoda, že se při hledání Tuskovu nástupce vedení Občanské platformy nerozhodlo vsadit právě na něj. V době, kdy si Putinovo Rusko parceluje Ukrajinu a líčí Západ jako svého nepřítele, jsou rozhodní

„jestřábi“ typu Sikorského tuze potřební. Obzvláště když si uvědomíme, jakou žalostnou proruskou podívanou předvádí řada středoevropských politiků v čele s premiéry Ficem, Orbánem a Sobotkou. Ze zemí Visegrádské čtyřky si během ukrajinské krize pouze Poláci zachovali tvář a Radosław Sikorski na tom má nemalou zásluhu.

Nejde jen o jeho zběhlost v geopolitice. Sikorski ve svém životě již několikrát prokázal odvahu, je to silná, vzdělaná, ambiciózní osobnost, která nehodlá být ničím nástrojem. S Tuskem sice vytvořil tandem, ale zároveň spolu tak trochu soupeřili. Kdyby se Tusk nestal „evropským prezidentem“, Sikorski by se nejspíš stal místo Federicy Mogherini „evropským ministrem zahraničí“. Podle některých polských médií si Tusk nepřál Sikorského za budoucího premiéra, a to z výše naznačených důvodů: populární „Radek“ by jej mohl časem odsunout na vedlejší kolej.

Poslední mohykán

Pro Jarosława Kaczyńského by Sikorski představoval pravděpodobně těžšího soupeř než Ewa Kopacz. A to nejen z důvodu, že by se jakožto bývalý ministr obrany v Kaczyńského vládě mohl pokusit přetáhnout část voličů Práva a spravedlnosti. Sikorského by navíc jen sotva šlo vykreslovat jako Tuskovu loutku. Na druhou stranu nikde není psáno, že se Kopacz nemůže v nové roli osvědčit. V moderních politických dějinách bychom našli řadu případů, kdy na první pohled nevýrazný politik dokázal všechny překvapit a vyrostl ve skutečného leadera.

Dost spekulací. Jisté je, že končí éra, kdy se o nejvyšší posty ve státě přetahoval Donald Tusk s bratry Kaczyńskými. Po tragické smrti prezidenta Lecha Kaczyńského a Tuskově přesunu do Bruselu zůstává ze zmíněného tria na polské politické scéně pouze Jarosław Kaczyński, jenž po několika prohraných volbách v řadě stále usiluje o návrat na výsluní. Pokud by se mu to nepovedlo ani po příštích parlamentních volbách plánovaných na podzim 2015, je možné, že z vrcholové politiky odejde. Polská politika by tak během jednoho roku prošla výraznou proměnou.

Tomáš Fošum

■ „Jsem jednička“. Teď ještě musí Ewa Kopacz dokázat, že to tak bude i ve skutečnosti. Jinak ji po volbách v roce 2015 může čekat osud Miroslavy Němcové.

Zdroj: Facebook

Má střední Evropa stejné společenské hodnoty?

Zatímco ekonomická úroveň středoevropských států se postupně sbližuje, v hodnotových a etických otázkách tvoří čtyři visegrádské země rozdílné společnosti.

Z výzkumu prestižní americké instituce Pew Research Institute o morálních hodnotách vyšli Češi jako jeden z nejliberálnějších národů na světě hned v několika etických otázkách.

Podle průzkumu „Globální pohledy na etiku“ prováděném ve čtyřiceti zemích jsou Češi ze všech zkoumaných národů nejvíce ochotní akceptovat mimomanželské aférky. Za morálně přijatelné je považuje 17 procent obyvatel. Žebříčku Češi kralují i v otázce akceptování potratů. Jako morálně v pořádku je vidí 49 procent Čechů. Také homosexualitu považuje za morálně akceptovatelnou největší díl populace ze 40 zúčastněných států – 56 procent.

V otázce přijatelnosti konzumace alkoholu jsme sice až druhí, pomyslná zlatá medaile se však skrývá na dalekém druhém konci Země – v Japonsku. Co se týče rozvodů, je ČR sice až 4. nejliberálnější, avšak s 60 procenty je na špičce v rámci Evropy. Podobné je to i s otázkami antikoncepce a předmanželského sexu.

Jediná záležitost, ve které jsou Češi ve srovnání se zeměmi Evropy výrazně méně tolerantní, je hazard. Pro 65 procent populace je morálně nepřijatelný, což je nejvyšší hodnota ze všech devíti zkoumaných zemí v Evropě (ČR, Francie, Itálie, Německo, Polsko, Rusko, Řecko, Španělsko a Velká Británie). Můžeme spekulovat, zda je toto vysoké číslo způsobeno tím, že v Česku narazíte na hernu na každém kroku, dlouholetou mediální kampaní proti byznysu s hazardem, či prostě jen Češi nemají gamblery rádi.

Češi vs. Poláci

Jediný další středoevropský národ zařazený do průzkumu byli Poláci, kteří se ve vícero otázkách dostali v rámci Evropy na opačný konec názorové škály než Češi. Oba dva národy rámuji evropský názorový žebříček v otázce rozvodu, antikoncepce a homosexuality – Češi jako nejliberálnější, Poláci jako nejkonzervativnější. Tedy vlastně ne úplně, v přijímání homosexuality jako morálně akceptovatelné se Rusko ukázalo jako méně otevřené než Polsko.

V dalších otázkách sice Poláci zdaleka nevykazovali tak liberální názory jako Češi, přesto v rámci Evropy nepatřili k nejkonzervativnějším národům, jak je často z naší strany hranice vidíme. Třeba nevěru v Polsku považuje za morálně přijatelnou 9 procent obyvatel, více než v Británii, Řecku, Španělsku nebo Rusku.

V otázce morální přijatelnosti konzumace alkoholu se z devíti zařazených evropských zemí dostalo Polsko na čtvrté místo v pořadí od nejliberálnější země. Co se týče morální přijatelnosti hazardu, bylo mezi evropskými zeměmi třetí.

Rozdíl ve vztahu k víře

Pew Research Institute se věnoval ještě jednomu specifickému aspektu morálky – vztahu morálky k víře v Boha. Respondentům položil otázku, zda se domnívají, že člověk potřebuje víru v Boha, aby mohl být morální. Z Evropanů tento názor nejčastěji zastávají Řekové (49 procent) a hned na druhém místě Poláci (44 procent). Češi jsou opět po Francouzích (15 procent) na druhém konci žebříčku (19 procent).

Patrně je vztah k náboženství jednou z odpovědí, kde jsou kořeny diametrálně rozdílného pohledu Čechů a Poláků na etické otázky. V Polsku se pouze 6 procent lidí deklaruje za ateisty, nevěřící či nerozhodnuté. Proto i etické záležitosti akcentované katolickou církví jsou pro Poláky důležité.

Naopak v Česku se při posledním sčítání lidu v roce 2011 označilo za osoby „bez náboženské víry“ 34,2 procenta obyvatel, za věřící pouze 20,6 procenta. 45,2 procenta populace odmítlo na otázku o náboženské víře vůbec odpovědět. Ačkoliv se velká část obyvatel ke své náboženské orientaci nevyjádřila, je i z těchto částečných údajů zřejmé, že patříme mezi jeden z nejvíce ateistických národů. Nebo přinejmenším národů, které nechťejí být spojovány s žádnou náboženskou skupinou.

Češi jako nejliberálnější Středoevropané

Americký výzkum nezmiňoval Slováky a Maďary. Našla jsem proto starší průzkum, kterého se účastnily i tyto země. Jedná se o projekt Evropský výzkum hodnot. Konal se v několika vlnách, poslední z nich proběhla v roce 2008. Vzhledem k tomu, že se jedná o průzkum dlouhodobého společenského nastavení, nepředpokládám, že by se v současnosti hodnoty těchto zemí oproti roku 2008 radikálně změnily.

S výzkumem společnosti Pew Research se překrývá ve výběru několika témat – hodnocení nevěry, rozvodů a homosexuality. Česko je v rámci střední Evropy opět nejliberálnější, ovšem s jednou výjimkou. Pro Maďary je rozpuštění manželství morálně přijatelnější než pro Čechy. Stejně tak Poláci zůstali nejkonzervativnějším středoevropským národem s jedinou výjimkou. Opět je „trumfli“ Maďaři – v otázce nevěry byli méně tolerantní než Poláci. Po Maltě vykazovali druhou nejnižší míru tolerance vůči nevěře ze zemí Evropské unie.

Slováci příliš nepřekvapili. Ve všech zmiňovaných otázkách byli přibližně uprostřed mezi českým a polským pohledem – konzervativnější než Češi, ale liberálnější než Poláci. Do značné míry je tomu tak i s náboženským zaměřením Slováků – věřících je mnohem více než v Česku, ale méně než v Polsku. K víře se hlásí 84 procent Slováků, z toho 82 procent k římskokatolické církvi.

Maďarské otazníky

O Maďarech to samé co o Slovácích říci nelze. Z postojů k několika záležitostem nelze zřetelně

definovat hodnotový směr a postoj určité společenské skupiny. Přesto mě výsledky Maďarska zarazily. Zatímco polský hodnotový konzervatismus spojený s pevně zakořeněným katolictvím každý očekává, stejně jako český hodnotový liberalismus, o Maďarsku většina Čechů moc jasný obrázek nemá. Vlastně ani nevíme, jak na Maďary nahlížet. I Evropský výzkum hodnot je na jednu stranu ukazuje jako velmi liberální (v otázce rozvodů), avšak v jiné otázce (nevěry) zase konzervativní.

I ve vztahu k náboženství najdeme v Uhrách poměrně barvitější

obrázek než v jiných středoevropských zemích. K římskokatolické a řeckokatolické církvi se hlásí polovina obyvatel, ke kalvínské církvi 30 procent a k luteránské pět procent.

Maďarsko je vlastně pro Čechy nejpozoruhodnější zemí z Visegrádu. Těžko si s Maďary spojujeme nějaké charakteristiky, jako to děláme ve vztahu k Polákům či Slovákům. Určitě za to může i jazyková bariéra. A nakonec můžeme mít i výmluvu, že Maďarsko je jediná země V4, s kterou nemáme společnou hranici.

Marie Bydžovská

■ To není Macháně ani Nývtl...
Aneb Rakousko bychom neměli vnímat jen přes Cimrmana. Zdroj: Wikimedia Commons

Habsburská monarchie byla ojedinelým integračním projektem, který dokázal po dobu šesti set let držet pohromadě všechny národy střední Evropy. Bez ohledu na mateřský jazyk nebo kulturní zázemí spolu všichni poddaní Habsburské dynastie žili v harmonii a vzájemném porozumění, protože nejvyšší hodnotou Podunajské velmoci byla tolerance.

Také se vám na předchozích řádcích něco tak úplně nezdá? Tato romantická vize Rakouska-Uherska

Habsburský mýtus ve 21. století

jako volného uskupení různých národů, které žijí ve vzájemné shodě, se nazývá Habsburský mýtus. Již skoro sto let stará legenda dodnes žije a řada odborníků je přesvědčena, že by si z ní měla vzít ve svých integračních snahách příklad Evropská unie.

Nostalgická šedesátá

Kořeny Habsburského mýtu sahají do 19. století (stačí vzpomenout třeba austroslavismus federalisty Františka Palackého), ale jeho vrcholem se stalo, alespoň prozatím, století dvacáté. Po prohrané „Velké válce“ vítězné mocnosti vyhlásily právo na sebeurčení a podpořily malé národy střední Evropy v jejich snaze o získání nezávislosti. Staletí starý státní útvar, který se od roku 1867 nazýval Rakousko-Uhersko, zmizel z mapy Evropy. Rakouská inteligence, které se s rozpadem říše zhroutil celý svět, často s nostalgií vzpomínala na „šťastný a harmonický věk jistoty“. Se stejnými pocity se vyrovnávali rakouští spisovatelé, jako byl například Stefan Zweig, Robert Musil nebo Joseph Roth ještě v 60. letech 20. století. Skrze svá díla vytvářeli vznešený mýtus o tolerantním, takřka „rodinném“, mnohonárodnostním státu na Dunaji. Claudio Magris, italský germanista a profesor na univerzitě v Terstu o tomto

fenoménu napsal knihu pod názvem Habsburský mýtus v moderní rakouské literatuře (původně jako diplomovou práci již v roce 1963). Magris identifikoval habsburský mýtus ne jako opěvování monarchie, ale životního stylu, jehož hlavním hrdinou byl „malý člověk“. Podle Luboše Veleka šlo o svět „pilných a spolehlivých c. k. úředníků, oddaných poddaných, věrných šlechticů, útulných hospůdek, veselých a čistých dívek, jakož i staříčkého otcovského mocnáře“. Podle Magrisovy analýzy například „Zweig sice přiznával, že to byl svět neschopný, pomalý, pokrytecký a průměrný, vzpomínka jej však přetvořila do podoby ideální vlasti, jistě nehybné a obstarožní, avšak obdařené neuvěřitelnými ctnostmi, slušností a korektností, pedantskou ohleduplností, poklidnou důstojností, tékavou a trýznivou radostí ze života.“ Rakouští spisovatelé, kteří cítili potřebu se ze svých pocitů „vypsat“, však nebyli zdaleka jediní, kdo se Habsburským mýtem v relativně nedávné době zabýval.

Jednota v mnohosti

Habsburský mýtus si našel cestu na akademickou půdu, přesněji do uvažování teoretiků střední Evropy, ale už ne

pokračování na straně 16

dokončení ze strany 15

jako oslava „malého člověka“, ale jako velká (středoevropská) idea. Francouzský historik Jacques Le Rider, odborník na problematiku evropské identity, se ve svém článku Pomyslná mapa střední Evropy (A Mental Map of Central Europe, 2008) vyrovnával se dvěma hlavními koncepcemi středoevropského prostoru. První byla Naumannovská imperiální představa o střední Evropě jako místu podřízenému germánské hegemonii. Německo mělo sehrát civilizační misi a „zkulturnit“ malé národy střední Evropy. Tuto koncepci Le Rider, stejně jako řada dalších autorů, vnímá negativně jako v podstatě koloniální a Třetí říši naprosto zdiskreditovanou. Ta druhá, federativní koncepce, vychází právě z Habsburského mýtu. Idealizovaný obraz Habsburské monarchie jako integračního prvku všech národů střední Evropy je pak pokládán za předchůdce myšlenky evropské integrace, potažmo Evropské unie. Habsburská federativní myšlenka je stavěna do kontrastu s německým imperialismem, čímž získává pozitivní zabarvení. Bez námi sledovaného mýtu by takové srovnání nebylo možné. Le Rider si je vědom toho, že jeho teorie je vystavena na mýtu, a jak sám podotkl: „Pokud zkoumáme vztah mezi Habsburským mýtem a realitou Habsburské monarchie, dojdeme k závěru, že mýtus hrál pro celý Podunajský region integrující roli.“ Nikoliv tedy realita, ale mýtus se stal určujícím prvkem federativní koncepce střední Evropy.

Evropská unie a Habsburská monarchie

Největší vzrušení v souvislosti s Habsburským mýtem vyvolal v poslední době článek vrcholného představitele britské a evropské diplomacie Sira Roberta Francise Coopera s názvem Evropská unie a Habsburská monarchie, který na konci roku 2012 vyšel v časopisu IWM Post. Cooper v něm kreslí tři hlavní paralely mezi Habsburskou monarchií a Evropskou unií. Tou první je, že ani Podunajská monarchie, ani Evropská unie nejsou národním státem. V obou případech se jedná o „komplexní mix států, národů, centralizované byrokracie a lokální autonomie“. Za druhé jsou podle něj oba projekty založeny na principu dobrovolnosti. Tu v minulosti symbolizovalo nabývání území sňatkovou politikou, v dnešní době to jsou referenda o vstupu do Unie. Třetí a nejdůležitější paralela spočívá v tom, že oba útvary poskytly malým národům střední Evropy útočiště. Habsburská monarchie je chránila před vnější hrozbou ze strany expanzivních velmocí Pruska a Ruska a Evropská unie jim poskytuje ekonomickou prosperitu.

Robert Cooper Habsburský mýtus do jisté míry dekonstruuje, když tvrdí, že v posledních letech své existence Podunajská monarchie ztratila svůj tolerantní mnohonárodnostní charakter, což vedlo k celé řadě národnostních konfliktů a rozpadu říše po první světové válce. Atmosféra Podunajské monarchie jako ideálního místa pro život se však z článku nevytrácí. Kromě již zmíněných shodných rysů uvádí Cooper i jednu (ano, jednu)

velkou odlišnost: Habsburská monarchie byla suverénním státem s jedním konkrétním panovníkem a vlastní armádou. Evropská unie takovou suverenitu postrádá. Cooperův provokativní článek pravděpodobně neměl za cíl předkládat čtenářům nekonfliktní relativizovaná tvrzení, s nimiž se dá snadno souhlasit. Jeho cílem bylo vyvolat diskusi. A to se také podařilo.

Unie se s monarchií nemůže rovnat

Americký profesor, bývalý analytik se zaměřením na střední Evropu a člen bostonského Mezinárodního historického institutu John Schindler se do Cooperova článku srovnávajícího Habsburskou monarchii s Evropskou unií tvrdě opřel s tím, že se jedná o slepenec polopravd, a nabídl vlastní interpretaci tématu. Schindler v článku nazvaném Proč Evropská unie není Habsburská monarchie? definoval hlavní pilíře, o něž se Rakouská monarchie opírala: dynastie, náboženství a armáda. Všechny tyto tři rysy ale Evropská unie postrádá. Není zde žádná konkrétní osoba (politik), který by byl schopen poskytnout celému útvaru jednotnou identitu. A o dominantním náboženství v rámci Evropské unie nemůže být v dnešních podmínkách ani řeč. Rakouská armáda sice podle Schindlera „víc válek prohrála, než vyhrála“, ale byla loajální a s úspěchem držela monarchii pohromadě. O společných ozbrojených silách si EU zatím může nechat jen zdát i z toho důvodu, že je do velké míry nahrazuje Severoatlantická aliance. Schindler tak poněkud kuriózně Evropskou unii kritizuje za nedostatky, jimiž údajně na rozdíl od Habsburské monarchie trpí, především za neschopnost vytvořit jednotnou vizi do budoucna a za přehnanou a nesmyslnou byrokracii. V článku cituje Ottu von Habsburka, posledního korunního prince Rakouska-Uherska a skalního zastávce evropské integrace: „Vezměte si například náš [EU] byrokratický jazyk. Je to unikátní jazyk, kterému nikdo nerozumí. Žádný zdravě uvažující člověk nedokáže rozluštit dopis, který přišel z Bruselu. Od císařovny Marie Terezie pochází krásná věta: Zákony jsou platné pouze tehdy, pokud jim rozumí i poslední pasák prasat z Haliče.“

Závěr

Mýtus o tolerantní monarchii na Dunaji se v průběhu posledních několika let znovu objevuje v přemýšlení o budoucnosti Evropské unie. Podle Timothyho Snydera Evropa, i když sjednocená, dnes stojí před podobnými výzvami jako Habsburská monarchie před více než sto lety. Tou hlavní je rostoucí nacionalismus, což potvrdily i nedávné volby do Evropského parlamentu, v nichž třetinu hlasů získaly euroskeptické, nebo dokonce nepokrytě nacionalistické až rasistické politické strany. Jaké poučení si tedy můžeme z Habsburské zkušenosti odnést? Vlastně asi nic jiného než mýtus, pouhou vágní ideu o harmonickém soužití národů pod jednou evropskou střechou, která sice zní atraktivně, ale její realizace je nadmíru složitá.

Kateřina Hamatová

Čeští vojáci na frontách Velké války

Na počátku byly dvě dobře mířené rány, na konci válkou proměněná Evropa. Rakousko-Uhersko ve snaze tvrdě potrestat Srby za atentát na následníka trůnu rozpoutalo do té doby nevídaný válečný konflikt, který zásadně poznamenal budoucí vývoj Evropy i ostatního světa. Svou nemalou roli v něm sehráli i čeští vojáci.

Češi byli nedílnou součástí rakousko-uherské armády, v jejích řadách sloužilo zhruba 12 procent Čechů. Nebyli to ovšem pouze vojáci vykonávající základní službu, v důstojnickém sboru bylo 5 až 8 procent českých důstojníků.

Pro nás mohou zajímavě vypadat následující údaje. Ačkoliv české země nemají moře, tak rakousko-uherské námořnictvo bylo tvořeno z téměř 12 procent námořníky českého původu. Sloužili především jako strojníci, dělostřelci nebo potápěči. U posádek ponorek byl podíl českých námořníků až třetinový. Češi byli zastoupeni i v rámci velitelského sboru. Mimochodem první velitel rakousko-uherského námořního letectva byl Václav Leopold Woseček, původem z Hořic.

Významnou úlohu měli čeští vojáci i v rakousko-uherském letectvu. Téměř třetina létajícího a pozemního personálu byla tvořena Čechy. Poměrně bohaté zastoupení u námořních nebo leteckých sil bylo dáno tím, že české země byly bohatě industrializované a pocházelo z nich velké množství kvalitně vzdělaných techniků a řemeslníků. To bylo u specifických druhů sil typu letectva či námořnictva nezbytné.

Spořádanou mobilizaci vystřídaly dezerce

Vyhlášení války Srbsku bylo pro české obyvatelstvo překvapující, dávalo totiž přednost diplomatic-

kému řešení. I když Češi nesdíleli nadšení pro válku jako například Němci, nevyhýbali se mobilizaci a do armády rukovali poslušně. České obyvatelstvo se vyvarovalo i výraznějších nepokojů. Pomstít smrt budoucího panovníka mnozí brali jako vlasteneckou povinnost a navíc se předpokládalo rychlé vyřešení srbské krize.

Válka se Srbskem se ale neodehrávala podle představ rakouských velitelů. Počáteční neúspěchy a postupné zapojování dalších států do války oddalovalo naději na rychlé ukončení bojů. Monarchie nebyla po hospodářské stránce na delší válečný konflikt připravena, pro-

to se již v zimě roku 1914 objevily první výraznější problémy. Nastaly potíže se zásobováním potravinami nebo uhlím. Většina zemědělské produkce směřovala k vojákům na frontu, což vedlo k nárůstu napětí uvnitř společnosti.

Rakousko-Uhersko svádělo důležité boje zejména na jihu s Itálií a na východě s Ruskem, kam velení samozřejmě posílalo i české vojáky. Na jižní frontě Češi bojovali proti Italům se vši houževnatostí a i za cenu nemalých ztrát patřili až do konce k oporám rakousko-uherských vojsk.

Opačná situace ale panovala na východní frontě. Mezi českými vojáky

pokračování na straně 18

■ Čeští vojáci na italské frontě první světové války.

Zdroj: archiv autora

dokončení ze 17. strany

rezovala idea slovanské jednoty s Ruskem, což narušovalo jejich bojovou morálku. S přibývajícimi válečnými útrapami se tak začala projevovat neochota bojovat a rostl počet dezertérů. Nejkrivějšími případy byla zběhnutí celých částí mladoboleslavského 36. pěšího pluku a větší části pražského 28. pěšího pluku do ruského zajetí v roce 1915.

Češi proti Čechům

Vojska monarchie ovšem nebyla jediným působištěm českých vojáků. Již na samém začátku války začaly vznikat dobrovolnické jednotky z krajanů žijících v zahraničí, které daly základ pozdějším československým legiím ve Francii, Rusku a Itálii. S českými dobrovolníky se bylo ale možné dále setkat v armádách Srbska, USA nebo Kanady, ojediněle však i v řadách belgické, rumunské, portugalské, brazilské, japonské nebo australské armády.

Nejpočetněji byli na straně Dohody čeští vojáci zastoupeni v Rusku. Zde však nebojovali pouze proti Rakousko-Uhersku a Německu, ale po revolučních událostech se ocitli uprostřed občanské války. České dobrovolníky bylo možné vidět na straně carských vojsk, ale i bolševiků. Obecně československé jednotky neměly kdovíjaký zájem bojovat v občanské válce za cizí zájmy, proto jejich dalším cílem bylo přepravit se do Francie a zapojit se do bojů proti Německu a Rakousko-Uhersku. Část sice do Francie odjela, ale většina zůstala v Rusku a musela začít bojovat s Rudou armádou, aby se z Ruska dostala. Zatímco v Evropě válka utichla, Češi a Slováci v Rusku zdaleka vyhráno neměli. Odhodlaným bojem se jim podařilo postupně obsadit Transsibiřskou magistrálu do Vladivostoku v neuvěřitelné délce 8 000 kilometrů. Odtud probíhala jejich přeprava do již nově vzniklého Československa.

Poslední transport se uskutečnil až na podzim roku 1920.

S ruskou frontou se pro Čechy pojí i další velmi zajímavá událost. Začátkem července 1917 se u ukrajinského města Zborov strhl doslova bratrovražedný boj Čechů s Čechy. Proti rakousko-uherským jednotkám složeným zejména z vojáků z Plzeňska a Jindřichohradecka stáli českoslovenští legionáři. Jsou zaznamenány konkrétní případy, kdy proti sobě bojovali bratr s bratrem či otec se synem.

Počátkem roku 1918 byla situace uvnitř armády monarchie více než kritická. Vojáci byli vyčerpaní nekončícími boji, kvůli selhávajícímu zásobování se potýkali s nemocemi, hladem a rostoucí bídou. To vedlo k dalším dezercím a nově i vzpourám. Z pohledu českých dějin proběhly významné vzpoury v Rumburku a Boce Kotorské, byly ovšem potlačeny.

Situace na frontách i v zázemí se stala natolik neudržitelnou, že vedla k porážce a zániku Rakousko-Uherska. Na jeho troskách pak vznikla řada nových států včetně Československa. Nový stát potřeboval armádu, která by zajistila státu potřebnou bezpečnost. Československá armáda se vytvářela především z navrátilivších se jednotek ze zahraničí, ale pochopitelně i z bývalých rakousko-uherských vojáků, které bylo ihned po vzniku státu nutné zapojit do bojů s Polskem a Maďarskem. I přes prožité válečné útrapy prokázali své vysoké bojové kvality a dosáhli tak konečného vítězství.

Postupně ale v nové republice byli původem rakousko-uherské vojáci upozaděni za legionáři nebo

nově vyškolenými vojáky z již československých vojenských škol.

Český voják zasluhuje úctu, nikoliv posměch

Jak již bylo řečeno, čeští vojáci během Velké války bojovali na obou stranách. V rakousko-uherských řadách bojovalo odhadem 1 - 1,4 milionu českých vojáků, z toho jich asi 140 - 150 tisíc padlo. Legionářů bylo na 90 tisíc a svůj život jich položilo 5,5 tisíce. V dalších spojeneckých armádách bojovalo celkem asi 40 tisíc Čechů. Nenajdeme u nás rodinu, která by v této válce nepřišla o některé své příbuzné.

Pro své kvality si čeští vojáci právem zasloužili uznání svých velitelů a respekt protivníka. V mnoha bitvách patřili Češi k nejlepším. Někdy byli skoro jediní, kteří drželi svůj úsek fronty i v beznadějně vyhlízející situaci. V dohodových armádách navíc s vědomím, že pokud padnou do zajetí, bude to pro ně znamenat smrt za vlastizradu.

Vysoké kvality čeští vojáci spolu s vlasteneckým cítěním prokázali následně i v druhé světové válce a ukazují je i dnes. Bohužel v každé době se mezi Čechy našly skupiny, které dokázaly znevážit činy vlastních vojáků a manipulativní propagandou z nich udělat Švejky, zbabělce, kolaboranty nebo žoldáky sloužící cizím zájmům. Kvůli různým selektivním přístupům k dějinám nám tak schází úcta k vlastní historii a z toho plynoucí národní hrdost. Měli bychom si uvědomit, že svoboda a bezpečnost, které dnes považujeme za samozřejmost, nebyly a nejsou zadarmo. I díky hrdinství a obětem českých vojáků.

Ladislav Havelka

Území	Obyvatel	Mobilizováno	Zabito	Zraněno
České země	10 148 000	1 537 000	236 000	713 000
- z toho Češi	6 458 000	978 000	150 000	454 000
Slovensko	2 997 000	454 000	70 000	211 000
- z toho Slováci	1 972 000	292 000	45 000	136 000

Proč je škoda Rakouska

Jsou dva bludy, držící se v českém národním povědomí jako pověstná veš v kožichu. Bludy, na kterých se vzácně shodla jak první republika, tak i komunisté. Tím prvním je, že jsme národem husitů, tím druhým, jak jsme 300 let trpěli „pod Habsburkem“.

Zatímco s adorací husitství se česká historie se cítí vyrovnává již od dob Josefa Pekaře, školské systémy posledního století si husitství stále čechrají jako dobu, kdy Čechy znal celý svět, aniž by doplnily, co vše se husitům zdařilo zničit, spálit a ukrást. Monarchie a její význam nejen pro nás, ale i pro celou střední Evropu, na svoji rehabilitaci stále čeká. Ostatně i výročí sta let od začátku Velké války je v naprosté většině českých institucí pojmáno jako oslava legionářství a vzniku samostatného Československa, zatímco o mužích v uniformách císařské a královské armády se mluví většinou jen v souvislosti s jejich pozdějším vstupem právě do československých legií.

Přísaha není jen tak

Stále jsme v zajetí prvorepublikové legendy o uvědomělých Čechích, houfně vstupujících do legií – a to především ruských – aniž bychom vnímali příčiny dvou výrazných vln početního nárůstu legionářů. První vlnu způsobila smrt císaře Františka Josefa I., kterému c. a k. vojáci přísahali věrnost a ani v zajetí ji povětšinou nezavrhl, zatímco po nástupu Karla I. v listopadu 1916 se již přísahou necítili vázání. Za druhou vlnou stál Štefánikův dekret o mobilizaci všech občanů nově vzniklé Československé republiky nacházejících se na území Číny, Japonska a Ruska z ledna 1919. Nemluvě o příslušnících tzv. italské domobrany, formované v Itálii ze zajatců posledních válečných dnů, když už c. a k. armáda ustupovala.

Nenastal již čas nejen znovu vrátit na pražské Malostranské náměstí pomník polního maršálka Radeckého, ale i „rehabilitovat“ naše předky, kteří – věrni své přísaze – bojovali v armádě státu, v němž žili, a vytrvali v řadách c. a k. armády až do posledních dnů Velké války? Neměli bychom právě v období stoletého výročí konfliktu, ve kterém bojovalo a padlo nejvíce mužů v celé historii naší vlasti, vzpomenout všech padlých a zemřelých bez rozdílu?

Vysmíváný verš „Čeho nabyt občan pilný, voják zbraní zastávej“ z hymny používané do října 1918 už nikdy po zániku mocnářství neplatil – ani v roce 1938, ani v roce 1968. Ostatně, kdyby monarchie nezanikla, obě jmenované krize by nás patrně nepostihly.

Vzpomínám si přitom, jak mi otec líčil celoživotní přesvědčení mého praděda, sedláka z Chrudimska, že nejlépe se žilo za monarchie, na které oceňoval hospo-

dářskou stabilitu a jistotu, že zákony platí pro všechny bez rozdílu. Tedy něco, po čem prahneme přinejmenším od listopadu 1989, a stále to nenacházíme.

Naši předkové byli tehdy občany jedné z evropských velmocí, na jejímž území se nacházela nejen města Vídeň, Budapešť či Praha, ale také Krakov, Lvov, Černovice, Temešvár, Zadar, Split, Záhřeb, Lublaň, Terst, Trident a Sarajevo. A občan tehdejší monarchie se nemusel – na rozdíl od pozdějších období – za svoji vlast stydět. Průmysl i zemědělství v Českých zemích měly v rámci mocnářství neomezené možnosti expanze a četné velké firmy, vzniklé převážně v druhé polovině 19. století, nestačila udusit ani hospodářská krize během první republiky, ani nacisté.

Vždyť za monarchie se formovalo téměř vše, co ovlivňuje naše životy i v současnosti. Politická hnutí, pokrokové myšlenky, industrializace, mobilita, komunikace a další sociální jevy, podílející se na vytváření moderní společnosti, ve které žijeme. Budování občanské společnosti, heslo z období po roce 1989, bylo tehdy každodenní realitou.

Co si pamatovat z Palackého

Monarchie byla zhusta označována za „žalář národů“. Neměli se v něm však naši předkové neskonale lépe než v samostatném státě, ovládaném po více než dvě třetiny jeho existence totalitními ideologiemi? Jak vděčně by vězni z období komunistické či nacistické totality měnili s K. H. Borovským za jeho brixenské vyhnanství, během něhož nejprve bydlel v hotelu a posléze s rodinou v pronajatém domku se zahradou.

Vždy, když se v souvislosti s rozpadem Československa hovoří o tom, že Slovinci způsobili rozpad společného státu, nemohu nevzpomenout na to, že někteří Češi to samé s úspěchem uskutečnili již 75 let před nimi.

Jistě, Rakousko-Uherské soustátí mělo mnohé chyby, stejně jako všechny ostatní státy té doby, ať již republiky či monarchie. Ale neměli bychom zapomínat, že vývoj tohoto státu byl přerván světovou válkou a po ní monarchie přestala existovat nejen ve své státní formě, ale i v územní celistvosti. Měli bychom se na ni dívat jako na nevyužitou možnost, která se již bohužel neopakovala.

František Palacký je často připomínám svým výrokem „Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm.“ Již méně často je doplněna věta, která následovala: „S bolestí v srdci hledíme tomu vstříc.“ Vzhledem k historickému vývoji po roce 1918 bychom měli citovat výhradně jeho jiná slova: „Kdyby Rakouska nebylo, museli bychom jej vytvořit v zájmu Evropy i lidstva samotného.“

Pavel Bartoníček

První světová válka a právo národů na sebeurčení

První díl televizního historického seriálu České století se blíží do finále dialogem T. G. Masaryka s britským premiérem Lloydem Georgem. Brit zde odmítá Masarykovy postoje, když doslova tvrdí: „Lituji, nemohu Vás podpořit.“ Po této scéně následuje časový skok. Masaryk přijíždí jakožto prezident osvoboditel do Prahy, hlavního města nově vyhlášeného státu, jenž by nemohl vzniknout bez podpory západních velmocí, včetně Britů... K jejich názorovému obratu ve věci práva středoevropských národů na sebeurčení přispěly konkrétní události. Jednou z nich byla tzv. Sixtova aféra.

Císař jedná o míru

V listopadu 1916 nastoupil na rakouský trůn císař Karel I. Hned v prosinci poslal zúčastněným válečným stranám mírový návrh, který však nebyl akceptován. Karel se nicméně svého úmyslu ukončit válku nevzdával a od jara 1917 vedl tajná jednání s cílem uzavřít separátní mír, kdy by z války vystoupilo alespoň Rakousko-Uhersko. Prostředníkem rozhovorů se stal belgický důstojník Sixtus Ferdinand, který byl bratrem Karlovy manželky Zity. I tato jednání skončila na mrtvém bodě a celá záležitost v podstatě usnula. Znesvářené strany prostě dál pokračovaly ve válce i diplomatickém napadání.

Sixtova aféra vypukla v dubnu 1918, když francouzský premiér Clemenceau v průběhu vzájemného napadání zveřejnil dopis, ve kterém Karel I. v zájmu separátního míru nabízí, že bude tlačit na Německo, aby přenechalo Alsasko-Lotrinsko Francii. Zveřejnění vyvolalo okamžitou reakci Německa. Karel neměl moc na vybranou. Odcestoval za německým císařem Vilémem II. do belgických lázní Spa, kde mu slíbil plnou podporu a spojenectví až do úplného konce války.

Pro západní velmoci z toho vyplývalo jediné. Jestliže podunajská monarchie neuzavře separátní mír, musí ji oslabovat všemi prostředky a hledat spojence jinde. V obou případech se hodilo podpořit národně osvobozenecká hnutí v monarchii. Exilové reprezentace slovanských národů byly uznány za exilové vlády, včetně Masarykovy skupiny. Bojové jednotky typu československých legií byly uznány za regulérní armádu. Jinými slovy začalo být naplňováno právo národů na sebeurčení.

Ze zpětného pohledu vyplývá, že právo na sebeurčení nebylo něčím samozřejmým. Kdyby se povedlo uzavřít separátní mír západních velmocí s Rakouskem-Uherskem, tak by monarchie zůstala zachována v původním územním stavu. Právo na sebeurčení použily západní velmoci až jako důsledek Sixtovy aféry. Tento motiv se v Českém století ztratil v časové průrvě mezi Masarykovým dialogem s britským premiérem a mezi Masarykovým příjezdem do Prahy.

Rakouský žalář vs. ruský žalář

České historické povědomí vnímá první světovou válku převážně jako boj západních demokracií se středoevropskými monarchiemi. Západní demokracie měly být vnitřně svobodné díky své parlamentní demokracii a svobodu měly přiznávat i okolním národům prostřednictvím práva na sebeurčení. Naopak monarchie měly být nesvobodné svým autokratickým uspořádáním, o čemž měl svědčit fakt, že odpírají svobodu podrobeným národům. Rakousko-Uhersko bylo zváno žalářem národů. Název zřejmě narážel na brněnskou věznici na Špilberku, kam vláda posílala vězně z celé monarchie a kde dnes mj. visí deska na památku zde uvězněných Italů.

Na straně západních mocností ovšem stálo i carské Rusko. Archaická monarchie, nástupkyně byzantské říše, která svými tradicemi sahala až někam ke starověkým orientálním despociím. Národní práva neruských národů tu byla spíše na horší úrovni než v monarchii rakouské. Světovou válku využila např. část Finů k ozbrojenému vystoupení proti Rusku. Finové se logicky obrátili na nejbližšího ruského protivníka, na Německo. Německá armáda začala ve Finsku provádět náborovou kampaň. Dvěma tisícovkám Finů se podařilo dostat přes hranice, absolvovat vojenský výcvik, začlenit se do praporu horských myslivců a účastnit se bojů na východní frontě. Vojenská síla to nebyla velká, např. československými legiemi prošlo přes sto tisíc mužů, ale jeden konkrétní dopad to mělo. Ruský gubernátor ve Finsku usoudil, že Finové nejsou loajálními poddanými cara, a odmítl rozšířit odvody vojáků i na Finsko.

Britské kolonie a indiští pacifisté

Rusko a západní velmoci samozřejmě spojoval momentální mezinárodní zájem, nikoli nějaké vlastní hodnoty. Při pohledu mimo omezenou oblast střední Evropy, dále „za obzor Západu“, ale narazíme na kolonizované národy pod britskou nebo francouzskou nadvládou také bez práva na sebeurčení. Západní velmoci se hájily tím, že kolonizované národy jsou zaostalé a západní správa jim přinese pokrok a civilizaci. Tady mimochodem mají původ první rasistické teorie, které měly zdůvodnit, proč „barbarům“ nemohou příslušet stejná demokratická práva jako Evropanům. Není pak náhodou, že prvním velkým teoretikem rasismu se stal Francouz Arthur de Gobineau.

Světová válka přinesla do největší britské kolonie v Indii jisté uvolnění. Britové stahovali vojáky z Indie na frontu (hlavně tureckou) a verbovali s sebou i vojáky indické; těch bylo asi přes milion, tedy nezanedbatelný počet.

■ Sixtova aféra dostala název po prostředníkovi Sixtu Ferdinandovi, který byl bratrem císařovny Zity. Její manžel Karel I. (na snímku) příměří vyjednat nedokázal. Zdroj: Knihovna Kongresu USA

Britové šli v Indii opačnou cestou než Rakušané v Čechách nebo Rusové ve Finsku, kteří zaváděli přísné válečné restrikce. Britové v zájmu indické loajálnosti přislíbili větší indickou samosprávu a více svobody. Po potřebnou dobu tyto sliby plnily účel, ale po skončení války začali Britové samosprávu opět omezovat a na státní místa se místo Indů navraceli britští úředníci nebo vojáci. Indové reagovali pacifistickým odporem pod vedením Mahátmy Gándhího, ale na naplnění práva na sebeurčení si museli počkat až do r. 1947.

Válka je hlavně mocenský střet

Tak tedy vypadaly některé souvislosti práva na národní sebeurčení. Ve světové válce rozhodně nešlo jen o střet dvou zásadně rozdílných svě-

tů, o střet demokracie s monarchií. Válka byla především mocenským střetem, kde ideje včetně národního sebeurčení sloužily aktuálním potřebám té či druhé strany. A někdy tyto ideje pouze tvořily zástěrku, jak lidi motivovat k vraždění.

V jednom z kreslených vtipů Vladimíra Renčina se sešli dva nepřátelští vojáci někde v zákopech a jeden z nich se diví: „Cože? Vy také bojujete za Boha, vlast a rodinu? To musí být nějaký omyl.“ Na druhé straně zákopu v první světové válce skutečně stáli lidé, kteří si nepřítel nevybírali. Nepřátele i přátele jim stanovovala vláda.

Existuje více možností, jak se k takové situaci postavit. Jeden bývalý italský premiér vyvolal bouřlivou

diskusi tvrzením, že dezertéři z první světové války byli stejní hrdinové jako ti, kteří se bojů účastnili. V případě Itálie to zní o to srozumitelněji, neboť tato země během války změnila strany a přidala se k západním velmocem. Italský voják bojující po celou válku si tak mohl říci, že válčil dejme tomu za vlast (resp. moc svého státu) nebo rodinu, aby ji uchránil před nepřátelským vpádem. Ale mohl si říci, že celou dobu bojoval i za spravedlnost nebo jinou vznešenou ideu?

Čeští a slovenští vojáci také začali uvažovat o smyslu války. Habsburkové jim nepřiznávali takové postavení, které by bylo rovnoprávné, a teď jim habsburský císař nakažoval, aby šli za něho umírat... Češi a Slováci si také nemohli vybrat nepřítele, naopak museli bojovat se Srby a Rusy, se kterými je pojila jazyková příbuznost. Neochota prolévat krev za vládu, jež se jich na nic neptá, stála za vznikem československých legií.

V celosvětovém konfliktu o moc vsadili Češi a Slováci na vlastní ideu svobody a národního sebeurčení. Čistě teoreticky mohla nastat situace, kdy by na sebe na východní frontě narazili československý legionář a finský myslivec a museli by na sebe vytáhnout zbraň. Oba by přitom bojovali za svobodu svého národa...

Češi a Slováci měli štěstí, neboť se zájmy vítězných velmocí od jisté doby začaly shodovat se zájmy hlavního proudu české i slovenské reprezentace. Jiné národy jako Indové takové štěstí v té době neměly. Tak už to bohužel ve světě chodí, zisk jednoho může být vyvážen ztrátou druhého. Nechci končit nijak pochybovačně nebo shazovat poctivé úsilí československých legionářů. Jen chci poukázat na to, že pokud měl československý stát v době vzniku takovéto štěstí, měli bychom myslet na země a národy, jimž štěstěna nepřála. Takových zemí i forem pomoci je celá řada.

Luboš Rokos

Jak se sčítalo za císaře pána

Určit přesně národnostní rozložení v českých zemích před rozpadem rakousko-uherské monarchie není zas až tak jednoduché, jak by se na první pohled mohlo zdát. Hned na úvod je třeba poznamenat, že nelze pohlížet na náš region v 19. století (zejména v jeho počátcích) z perspektivy dnešního způsobu vnímání národní identity. Už v první polovině 19. století byly znát určité tendence protěžování vlastních – českých nebo německých – zájmů. Vídeň však v duchu udržování multietnické říše jakékoliv vyhrančené projevy razantně odmítala.

Když v roce 1848 zasáhla Evropu revoluční vlna, eskalovaly na starém kontinentu víceméně celoplošně projevy národních, etnických či historicko-státních identit. Cenzura byla v Rakousku-Uhersku zrušena 15. března 1848, což mělo obrovský vliv na vydávání nových periodik v národních jazycích, která díky získané svobodě projevu zrcadlila nálady již dlouho přítomné, české země nebyly výjimkou. Následný Bachovský absolutismus v 50. letech můžeme označit jako historicky poslední pokus o vybudování politicky homogenní monarchie, a tudíž i centralizovaně řízené společnosti, který však zvyšující se intenzitě národních zájmů nezabránil.

Mateřština jako měřítko

Pro toto období máme k dispozici odhady, které pocházejí z Ředitelství administrativní statistiky ve Vídni, jež roku 1846 zpracovalo údaje z farních zpráv a taktéž údaje pocházející ze soukromých zdrojů. Z celkového počtu obyvatel 6 598 556 se 3 945 655 hlásilo k české, 2 395 259 k německé, 146 878 k polské (téměř výhradně ve Slezsku) a 110 101 k židovské národ-

nosti. Tyto údaje byly zveřejněny v roce 1851. Vzhledem k tomu, že informace pocházely z doby před březnovou revolucí, je třeba brát jejich dobovou interpretaci (z počátku 50. let) s určitou rezervou. Důležité ale je si uvědomit, že to, co zde označujeme za „národnost“, znamenalo především příslušnost danou jazykově – sledoval se mateřský jazyk, takzvaně obcovací řeč. Nerozlišovalo se třeba mezi Němci a Rakušany a čeština a slovenština splynula taktéž v jednu jedinou kolonku.

Mimo prosté rozlišování na české a německé se ve společnosti projevovaly další národně politické sklonky: rakušanství, velkoněmectví, slovanství, bohemismus, češství. Rakušanství byla habsburská snaha o poražení obyvatel Rakouska-Uherska. I přes to se však na školách nadále vyučovalo v mateřských jazycích a vládní nařízení byla vydávána bilingválně. Symbolem rakušanství byl třeba maršál Radecký. Koncept velkoněmecký pak měl za cíl spojit všechny části německého národa, v tomto případě definovaného především společným německým jazykem, z různých zemí do federativního či jednotného národního státu. Bohemismus označoval historicko-teritoriální vnímání zemí Koruny české jako dvojazyčného a dvounárodního prostoru a vymezoval se vůči aristokratické nadvládě Rakouska. Obtížně uchopitelné však v tomto případě bylo vnímání českého národa jako jednoho z teritoriálních národů velkého německého kulturního okruhu. Oproti tomu prosazování slovanství znamenalo představu o společném jazyku a národu Slovanů. Konsensuálnější austroslavismus reprezentovaný například Dobrovským nebo Jungmannem byl pro mnohé určitým vystřízlivěním z razantnějšího přístupu panslavismu – kulturního, ale především politického příklonu k carskému systému, který byl značně idealizován. S mnohem větší intenzitou než u nás byl prosazován na Slovensku. Karlu Havlíčkovi Borovskému, a nejen jemu,

1910		Čechy	Morava	Slezsko	celkem
náboženství	katolické	6,477,388	2,502,809	639,731	9,619,928
	evangelické	176,918	74,401	102,758	354,077
	izraelitské	85,827	41,183	13,442	140,452
	ostatní	29,245	3,904	1,018	34,167
	celkem	6,769,378	2,622,297	756,949	10,148,624
jazyk	německý	2,467,554	719,439	325,530	3,512,523
	český, moravský, slovenský	4,241,918	1,868,999	180,341	6,291,258
	polský	0	0	235,224	235,224
	ostatní	3,302	16,442	361	20,105
	cizí/nestátní	56,604	17,417	15,493	89,514
	celkem	6,769,378	2,622,297	756,949	10,148,624

však stačila k názorovému odvrácení se od panslavismu poznávací návštěva tolik romantizovaného Ruska.

Objevovaly se ale i české emancipační prvky skeptické vůči slovanské geopolitické pospolitosti jako takové, které lze označit jako češství. V německém pojmosloví pak šlo o rozdílné vnímání termínů böhmisch, Böhmen aczechisch, Czechen (dnes tschechisch), což jinak nebylo zvlášť důsledně významově oddělováno. Ostatně toto nebylo jediným problematickým místem, se kterým se setkáváme při čtení dobových materiálů. Drtivá většina všech oficiálních dokumentů byla psána v němčině, či z němčiny přeložena do velmi zjednodušující podoby, takže je třeba vzít v potaz i to, že pojmy národ a lid nemají stejný významový překryv jako dvojice německých slov Volk a Nation (v Jungmannově Slovníku česko-německém: národ – Volk i Nation).

A ještě trochu habsburských čísel

Ale zpátky ke sčítání obyvatelstva. Během sčítání prováděného v roce

1846 byla sledována i židovská národnost, která v následujících mapováních nebyla zohledněna, a Židé se mohli projevit jen příslušností k židovskému náboženství. V roce 1846 se jednalo o data získaná především z farních knih a jiných stávajících databází, nebyla pořízena celoplošným systematickým mapováním obyvatelstva. K tomu došlo poprvé až roku 1869, kdy se jednalo spíše o zkušební kolo, a pak už se sčítání opakovalo pravidelně v letech 1880, 1890, 1900 a 1910. Metody censu byly přesně zakotveny přímo v Říšském zákoně o sčítání a za jeho provedení bylo centrálně zodpovědné ministerstvo vnitra. Od roku 1890 byla data zpracovávána pomocí děrných štítků a elektrických třídících strojů designovaných Hermanem Hollerithem, a to byl naprosto zásadní posun v kvalitě zpracovávání informací. Metody sběru a vyhodnocování dat po válce převzala většina zemí spadajících do té doby pod Rakousko-Uhersko. Na našem území byly v době monarchie sledovány následující kategorie: náboženství a řeč (viz tabulka). Sledovaly se samozřejmě i biologické znaky obyvatelstva (věk a pohlaví), ale také se zaznamenávaly různé typy fyzických vad jako hluchota a slepota či mentální vady. Dle sčítání v roce 1910 bylo na území Čech, Moravy a Slezska 10 148 624 obyvatel. Takže podle výsledků finálně zpracovaných ve Vídni bylo v českých zemích před velkou válkou evidováno 235 224 Poláků, 3 512 523 Němců a 6 291 258 Čechů, Moraváků a Slováků. Vzhledem k vývoji událostí a zeměpisné politickým změnám v roce 1918 je třeba neopomenout ani data ze sčítání na Slovensku. Zde bylo v posledním celoplošném rakousko-uherském průzkumu zaznamenáno, že z celkového počtu 2 921 212 obyvatel jich 1 688 152 uvedlo jako mateřský jazyk slovenský, 885 646 maďarský, 198 387 německý, 97 047 rusínský, 3 480 chorvatský, 1 905 rumunský a 361 srbský. Zmínka o češtině v těchto materiálech publikovaných v Budapešti v roce 1912 dohledatelná není, přičemž slovensky hovořící byli vepsáni do kolonky Tót, což je dnes maďarské označení výhradně pro Slováky.

Kateřina Hamplová

Od brázdy k turbíně aneb česká cesta k modernitě za císaře pána

Česká společnost ještě v polovině 19. století silně zaostávala za vyspělejšími státy. Jenže ze zemědělského národa, který se za Angličany hospodářsky opozdil snad o 70 let, se Češi stali během půlstoletí víceméně moderní evropskou společností, která se na ony vyspělé státy hospodářsky dotahovala. Co za tím stálo?

Vezmu to pěkně popořádku. Kolem roku 1800 se do českých zemí a Rakouského císařství vůbec začala šířit původně anglická strojová výroba. První stroje byly ještě na vodní pohon a tak většina z nich dlela u dravých horských řek, okolo kterých se rozléhala tvrdá němčina. Nejdříve se stejně jako v Anglii rozjel textilní průmysl v čele s bavlnářstvím, pak se přidal průmysl hutní a těžba uhlí. Počet strojů v české kotlině se zvyšoval a od 20. let se ve výrobě uplatnily i ty parní, nezávislé na vodních tocích. Nad vším bděl finanční kapitál rakouských Němců a Židů, nebo kapitál zahraniční. Češi ze zemědělského vnitrozemí se začínající průmyslové revoluce ve své zemi účastnili jen minimálně a spíš jako zaměstnanci než podnikatelé. Jejich život byl stále nerozlučně spjatý s úrodnou hlínou, ale úspěch v nových disciplínách už klepal na dveře.

Ono totiž i zemědělství procházelo velkými změnami. Od přelomu 18. a 19. století se na šlechtických velkostatkách přebíraly a dále rozvíjely nové západní metody ohlašující nástup moderního střídavého zemědělství. V průběhu 19. století byl starý dobrý úhor vytlačen novými plodinami, zdokonalilo se hnojení, přibýlo odborných znalostí i vynálezů (kdo by neznal ruchadlo bratranců Veverkových). Neúrodné, avšak zalidněné průmyslové pohraničí chtělo stále víc potravin a to všechno mělo za výsledek ohromné povznesení českého zemědělství. Po zrušení poddanství v roce 1848 se začaly rozvíjet moderní komerční vztahy a své vykonala i osvěta aktivních a idealistických pánů, jako byl Cyril Kampelík, rytíř František Horský nebo profesor Eberhard Jonák.

Přínos selské mentality

Hybatelé pokroku se v českých zemích rekrutovali především z venkovských nižších středních vrstev, což je v Evropě málo vídaný fakt. A víceméně selská mentalita se ukázala být velkým přínosem. Selské odpírání

pokračování na straně 24

pokračování ze strany 23

ní okamžité spotřeby ve prospěch úspor na pozdější investice a sebevědomí dané schopností nezávislé obživy jsou prostě v podnikání zdravým návykem. Velkou roli hrálo i kvalitní školství, ostatně gramotnost v českých zemích tu patřila k nejvyšším v Evropě. Není bez zajímavosti, že tito lidé byli vychováni především tehdy úspěšnými středními školami, přiměřenými jejich nižším finančním možnostem.

Výše uvedené se skvěle zúročilo v původně anglickém družstevním spolčování a německém záloženském hnutí (kampeličky), kterým Češi překonali věčný problém – nedostatek kapitálu. Ten byl v monarchii celkově nedostatkovým zbožím, a pokud byl k dispozici, našli byste ho především v rukách vídeňských, židovských a německých. Český podnikatel bez šlechtického zázemí měl prostě k úvěru stejně snadný přístup jako k tropickému moři. Takže teprve spojení sil a roztroušených finančních prostředků ze sílicího zemědělství dalo vzniknout národnostně českému bankovnímu systému v čele s Živnostenskou bankou, který přístup k úvěru ulehčil. Pomáhal také nacionalismus, vstupující v 60. letech do své masové fáze, jelikož motivoval ke spolupráci a vyrovnávání se Němcům. A to nikoli utrácením, ale snahou o srovnatelnou kulturní a hospodářskou vyspělost. Z podobných důvodů se houstnoucí řady českých podnikatelů dávaly dohromady formou akciových společností, čímž dotahovaly mnohem větší kapitálové možnosti německy mluvících jednotlivců.

Důležité bylo, že se čeští podnikatelé zaměřili na méně nákladná odvětví, v čele s potravinářským průmyslem. Ten navázal na bující zemědělství a navíc v něm nebyla tak tvrdá konkurence. Na české cukrovary, lihovary, pivovary, parní mlýny a olejny navazovaly kapitálově české strojírní, které pro ně vyráběly veškerá potřebná zařízení. Za všechny vzpomenu cukro-

vary v Modřanech a Dobručicích, Škodovy, Daňkovy a Ringhofferovy strojírenské továrny. Pivovary si už každý vyjmenuje sám. S čím dál úrodnější půdou byl spojen i rozmach průmyslu chemického, vyrábějícího hlavně umělé hnojivo (např. Lučebka v Kolíně). Od 50. a 60. let 19. století se už muselo v monarchii s českými podnikateli počítat. Na začátku 20. století měli již větší finanční možnosti než čeští Němci, kterých ale byla jen třetina populace. Možnosti obyvatel císařské metropole Vídně a sousedního dynamického sjednoceného Německa však byly přirozeně nedostižné. O to víc, když sami čeští podnikatelé často přenášeli své sídlo do Vídně.

Osvětlení pro Franze Josefa

Když koncem 19. století nastala druhá fáze industrializace, spojená se zaváděním elektřiny, parních turbín a spalovacího motoru, Češi ji využili k průniku do oborů, které ještě nebyly tak pevně ovládnuty cizojazyčným kapitálem. Vznikly tak pražské elektrotechnické továrny Františka Křižíka, Emila Kolbena nebo brněnská Bartelmus, Donát a spol., která našla skulinu na trhu při osvětlování nádraží, vlaků atd. Osvětlení téhle firmy měl dokonce salonní vůz císaře Františka Josefa I. Kromě elektráren, které se nově staly symbolem českého pokroku a emancipace, zmíním ještě firmu Laurin a Klement nebo Škodovy závody. Posledně zmíněná společnost se postupně dostala mezi evropské průmyslové giganty a vyráběla nejen zařízení průmyslových podniků či parní turbíny, ale především zbraně.

Zemědělský venkov, ze kterého moderní Češi tak obratně vyšli, ale už zakoušel všeobecnou krizi. Velké zisky plynoucí z pěstování řepky olejky a cukrové řepy pro průmysl zmizely do poloviny 80. let a připojily se k už několikaleté krizi ostatních plodin. Mohla za to nejen světová hospodářská krize roku 1873, podvazující ve svých důsledcích růst po dalších 20 let, ale také rozvíjení mezinárodního obchodu. Přisun

levného obilí z Ameriky a Ruského impéria snížil jeho cenu a podobně se vedlo i dalším plodinám. Ve výsledku se posílil odliv pracovních sil z venkova do města a naopak přibývalo zavádění technických novinek do větších statků. Racionalizace na těchto gruntech a velkostatkách opět snížila zaměstnanost, takže vesničané měli další důvod, proč utéct do města. Tím se vytvořil začarovaný kruh, který trvá vlastně dodnes. V souvislosti se zaváděním nové techniky do zemědělství je pak nutné zmínit i vznik typicky českých továren na zemědělské stroje od 70. let 19. století. Jednalo se třeba o prostějovské firmy Wichterle a Kovářik (od roku 1918 slavný Wikov), Bächer a Pracner z Roudnice nad Labem nebo Jouzovu továrnu v Pečkách.

V rytmu valčíku do války

Na počátku 20. století Češi, Rakousko-Uhersko a Evropa prožívali svoji Belle Époque. V rytmu valčíku a polky, oblečena v půvabné secesní módě a s obrazem Františka Josefa I. na stěně byla modernizovaná česká společnost hned po Němcích zdaleka nejrozvinutějším národem monarchie (v Čechách a ve Slezsku už pracovalo víc lidí v průmyslu než v zemědělství) a pevnou součástí vyspělé Evropy. Jenže pak přišla katastrofální a zbytečná první světová válka, která všechno změnila. Když se na jejím konci vynořila nová mnohonárodnostní Československá republika jakožto obdoba zaniklého Rakouska-Uherska v malém měřítku, ocitli se Češi už v úplně jiném světě. Nezánikly jen staré jistoty, ale i staré trhy a nové státy vzniklé na troskách monarchie se obehaly celními bariérami. To, co pak během 20. století následovalo, už je jiný příběh.

Glosa na závěr. Dnešní Češi mají k zemědělství a venkovu tak trochu macešský vztah. Každý rok zmizí pod betonem tisíce hektarů orné půdy, zemědělstvím se tu zabývá pouze necelých 200 tisíc osob a na venkově, čím dál víc připomínajícím město, žije už jen asi 30 % lidí. Jenže

zemědělský původ je v nás stále přítomen. Odkazují na něj i naše ikonická díla - Babička Boženy Němcové, Prodaná Nevěsta Bedřicha Smetany nebo Ladovy obrázky. Jejich idealizace nezkaženého vesnického života byla ostatně součástí formování našeho národa podobně, jako bylo zemědělství základem jeho modernizace. Dokonce jsem slyšel, že tu agrární idylku lze hledat i za naší oblíbenou idealizací minulosti, která nás stojí naději do budoucnosti. Ať tak či onak, měli bychom vědět, že k turbíně jsme se dostali přes poctivě vyoranou brázdu.

Jan Holovský

■ Jsem česká kráva a jsem důsledkem pokroku českého zemědělství v 19. století.

Foto: Tomáš Fošum

Češi a Poláci. Dva politické programy v 19. století

Když se po bitvě národů u Hradce Králové v roce 1866 kdesi v polním lazaretu setkal zraněný Čech se stejně postiženým Polákem, který mohl být jeho spolubojovník z Krakova, nebo naopak protivník od Poznaň, oba zjistili, že si sice rozumí, ale zcela se mýlí v pohledu na svět.

Do „století, které začalo rytířstvem a skončilo kapitalismem“, vstoupily oba národy za zcela jiných podmínek. Poláci byli od 90. let 18. století (po trojím dělení) součástí Pruska, Rakouska a Ruska, výjimkou byl pouze Krakov. Ačkoliv v něm mnozí viděli základnu pro národní osvobození (stejně jako Piemont později sjednotil Itálii), tento státek byl stejně tak malý, jako bezmocný, a nakonec ho v roce 1848 anektovalo Rakousko. Národní program polského národa byl jasný: obnovení polsko-litevské unie v hranicích z poloviny 18. století. Toho mělo být dosaženo celonárodním povstáním. Jaké mělo být politické uspořádání obnoveného státu, bylo až druhořadé.

České království, pod něž spadalo také moravské markrabství a zbyteček Slezska, bylo součástí rakouské monarchie. České země měly své zemské sněmy, které sice mohly rozhodovat o dílčích daních, ale státní moc veto na jejich zvýšení jednoduše ignorovala. Často spíše hlasovaly o tom jakou reprezentační sadu příborů koupit. Češi se nicméně cítili loajálními poddanými vládce ve Vídni.

Zcela odlišné bylo ovlivnění obou národů Velkou francouzskou revolucí. V případě českých zemí byly ideály osvícenství (a osvícenského absolutismu) přijaty již dříve a bylo dosaženo některých reforem. Pro Poláky znamenala Revoluce a hlavně její vojenský vítěz Napoleon naději i hořké zklamání. Službou ve francouzské Grande Armée sice v roce 1807 dosáhli vytvoření polonezávislého Varšavského vévodství, ale jeho dny byly sečteny po ústupu Napoleona z hořící Moskvy. České země utrpěly

ze státoprávního hlediska v roce 1806 zánikem Svaté říše římské, ve které byl český král jedním z volitelů císaře. V rakouském císařství už bylo označení český král pouze dvěma slovy v titulatuře rakouského císaře. S tím byla spojena další centralizace. S nástupem Františka II. na trůn v roce 1792 také skončila éra osvícených habsburských panovníků a začala doba reakce, která z revolučních ideálů přála snad jen bratrství v rakouské armádě.

Rebelie, nebo pozitivní program?

V 19. století se Češi i Poláci postupně začali dožadovat také svých občanských práv – přetvoření státu na konstituční monarchii s všeobecným volebním právem, domácím jazykem jako úředním, bez cenzury a policejního dohledu. Polská politická reprezentace spojovala splnění většiny těchto požadavků se svým vlastním státem, Češi s federalizovaným Rakouskem. Stejně jako se Habsburské mocnářství zmítalo mezi absolutismem a konstitucionalismem, tak se k němu čeští politici stavěli buď bojkotem českého a říšského sněmu, nebo spoluprací. Tím se jim podařilo dosáhnout pouze limitovaných úspěchů.

Nemožnost se naplno angažovat v politice znamenala pro mnohé obrozence hledání seberealizace v jiné oblasti. Ve státech se zvýšeným policejním dohledem to může být kultura, školství a věda nebo ekonomika. Ve všech těchto odvětvích byli obyvatelé českých zemí (i Němci) úspěšní, podařilo se vytvořit moderní vzdělaný národ s vědeckým bádáním na vysoké úrovni, hlavně v přírodních vědách. Z ekonomického hlediska patřily české země ke světové špičce, rovnat se nemohly snad jen kolébce průmyslové revoluce – Anglii.

pokračování na straně 26

dokončení ze strany 25

Zatímco mocnářství nad Dunajem nabízelo v těchto oblastech slušnou možnost rozvoje, Poláci v Prusku a především Rusku byli vystaveni kruté germanizaci a rusifikaci – namísto rozvoje se museli věnovat hlavně obraně národa a jazyka. Síly ke každodenní „pozitivní práci“ odčerpávala také tvrdě potlačovaná polská povstání a vůbec život v konspiraci. Prim tak v polské politice hrála snaha získat vlastní stát cestou rebelie, nicméně polská povstání v ruském záboru v letech 1830-1 a 1863-4 skončila porážkou. V poslední třetině devatenáctého století v Polsku sílily, až posléze převládly, názory, které požadovaly ekonomicky a kulturně vyspělé Polsko. To by až posléze získalo nezávislost. S povstáním se počítalo, ale až v okamžiku, kdy k němu bude dostatek sil a především vhodná mezinárodní situace.

Spolupráce, nebo nepochopení?

Polská povstání a především vztah k Rusku byly tím, co Poláky a Čechy rozdělovalo. Ruský car představoval pro polské hnutí nepřítele, Češi byli straníky panslavismu (K. H. Borovský byl osamoceným mezi slepými) v čele právě s tímto monarchou, a proto obviňovali Poláky z toho, že jsou zrádci slovanské myšlenky. Po prusko-rakouské válce, poté, co čeští představitelé pochopili, že ústupků od svého panovníka dosáhnou jen tak, že se spojí s jeho nepřítelem (jako Maďaři), napadlo je oslovit ruského vládce. V roce 1867 se vydali na výstavu do Petrohradu. Domů se vrátili rozčarováni. Car Alexandr II. se s nimi sice sešel, ale to bylo od něj vše, co pro českou otázku udělal.

Čeští představitelé nebyli častému povstávání nakloněni, kromě radikálních demokratů, kteří byli pozatýkáni v letech 1848-9 nebo se stáhli z veřejného života, i pražské bouře vznikly spíš náhodou - až poté, co vládní vojsko začalo střílet do pokojné demonstrace. Politici v Čechách se pokoušeli své požadavky prosadit nenásilně, cestou práva. Proto byla česká pod-

■ Jedno z protiruských povstání Poláků se odehrálo v roce 1863.

Zdroj: Wikipedia

pora polských povstání dost mizerná, zúčastnilo se jich jen několik dobrovolníků z mladší generace a radikální demokraté se spíše jen omezovali na pomoc povstalcům uprchnout ze země po porážce povstání.

Prostor pro spolupráci mezi Čechy a Poláky se nabízel ve vymezování se vůči Němcům. Když německý historik Theodor Mommsen v roce 1897 prohlásil: „Rozum lebka Čechů nepřijme, avšak ranám i ona porozumí“, ostře proti němu protestovali nejenom čeští historici, ale i jejich polský kolega Oswald Balzer, rektor Lvovské university. K výraznější vědecké spolupráci, která by předznamenávala politickou, ovšem nedošlo.

Již v 90. letech se v českém politickém myšlení zjevila osobnost universitního profesora Masaryka. Zatímco v Polsku, kde mezi národní vůdce patřili představitelé maloburžoazie nejlépe s modrou krví, by zřejmě zůstal omezen na akademickou činnost,

v Čechách byl sice nejprve představitelem zatím okrajového hnutí realistů, ale pečlivě budoval svoji pozici a piloval svoji demokratickou ideologii. S myšlenkou samostatnosti se „popolštil“ až po vypuknutí Velké války. Na rozdíl od svých předchůdců se mu zadaného cíle podařilo dosáhnout. Byl si nicméně vědom toho, že vznik Československa byl do značné míry důsledkem posunů na mezinárodním poli a bez silné zahraniční garance tento stát nepřežije, jak se ostatně ukázalo v roce 1938. Masarykovým řešením, kromě spojení s Francií a Británií, byla spolupráce „pásma malých národů“ od Finska po Řecko, která by vytvořila protiváhu proti Německu i Rusku. Ačkoliv na toto téma vedl řadu jednání s polskými představiteli, přeci to byl on, kdo v hraničním konfliktu o Těšínsko patřil k „jestřábům“. To znemožnilo přátelské sousedské vztahy mezi oběma západoslovanskými státy v meziválečném období.

Jan Škvrňák

Staronový berlínský zámek

Před deseti lety poznamenal berlínský starosta Klaus Wowereit v televizním rozhovoru, že je Berlín „chudý, ale sexy“. A aby bylo město na Správě ještě chudší a ještě více sexy, vyrůstá zde od loňského léta replika starého sídla někdejší vládnoucí pruské dynastie Hohenzollernů.

Ironie dějin

Základní kámen původního berlínského Schlossu, který od počátku 18. století sloužil jako královská a později císařská rezidence, byl položen již v roce 1443. Za druhé světové války historická budova z velké části vyhořela a její pozůstatky nechali východoněmečtí komunisté v roce 1950 strhnout. Nově vzniklé volné prostranství v historickém centru města pak až do roku 1994 neslo název Marx-Engels-Platz. Mezi léty 1973 a 1976 na něm vyrostl Palác republiky, sídlo parlamentu tehdejší Německé demokratické republiky (NDR).

Dnešní návštěvníci Berlína by však stopy jak po Paláci republiky, tak po Marx-Engelsově náměstí hledali jen stěží. Po změnách v 90. letech bylo totiž náměstí znovu přejmenováno na Schloss-Platz a azbestem zamořený Palác republiky byl z rozhodnutí Spolkového sněmu mezi léty 2006 a 2008 kompletně zbourán.

Společně s rozhodnutím o demolici Paláce padlo také rozhodnutí o znovuvýstavbě barokního sídla, kterou 12. června 2013 zahájil spolkový prezident Joachim Gauck. Naproti Humboldtově univerzitě, v podstatě přímo na Unter den Linden, tak od té doby vyrůstá, na berlínské poměry nebývale rychle, historická replika, která má městu navrátit jeho ztracené centrum.

Účel světi prostředky?

Nová stavba nemá pouze bezúčelně připomínat minulost. Vyrůstající Humboldtforum (nazvané

podle slavných bratrů Wilhelma a Alexandra Humboldtových), které bude ve staronovém zámku sídlit, má totiž od roku 2019 představovat multifunkční centrum kultury, vědy a umění. V jeho prostorách tak najdou nové útočiště například Etnologické muzeum a Muzeum asijského umění, která momentálně sídlí v západoberlínské čtvrti Dahlem, dále také knihovna, několik restaurací či multifunkční sály.

Předpokládané náklady na stavbu nového zámku v centru metropole šplhají k 590 milionům euro, přičemž většina (478 milionů) bude financována z rozpočtu spolkové republiky. Dále se počítá s asi osmdesátimilionovým příspěvkem od individuálních dárců sdružených v rámci speciálního spolku. Zbytek, tedy 32 milionů euro, zafinancuje sama spolková země Berlín. Dluhy hlavního města se přitom momentálně pohybují kolem šedesáti miliard euro. V přepočtu na obyvatele je tak Berlín druhou nejzadluženější spolkovou zemí v Německu.

Vedle vysokého dluhu musí Berlín momentálně financovat ještě dostavbu tolik potřebného a diskutovaného letiště a čelit řadě soci-

álních výzev i problémů spojených s infrastrukturou. Není proto překvapením, že veřejnost není projektu Humboldtfora bezvýhradně nakloněna. Například podle průzkumu pro Berliner Zeitung z února 2013 podporovalo tehdy znovuvýstavbu zámku asi jen 34 procent dotázaných, 61 procent se naopak stavělo proti ní.

Boj o východní křídlo

Hlavní spory v souvislosti s projektem se však v posledních měsících překvapivě netočí ani tolik okolo financí, jako spíše okolo architektonické formy nové budovy. A nebyli bychom v Berlíně, kdyby zde nevznikla aktivní občanská iniciativa prosazující své vize.

Podle vítězného návrhu architekta Franca Stelly má odpovídat vzhled tří ze čtyř fasád zámku – tedy těch směřujících na sever, jih a západ – původní historické formě. V této souvislosti je pozoruhodné, že originální stavební plány zámku se již v 18. století ztratily a rekonstrukce probíhá především na základě archivních fotografií a jiných historických dokumentů.

pokračování na straně 28

■ Řada Berlíňanů o znovuvýstavbě zámku v centru města pochybuje.

Foto: Jana Růžičková

dokončení ze strany 27

V případě čtvrté, východní fasády směřující k Alexanderplatzu, nepředstavuje zmizení stavebních plánů naopak žádný problém, jelikož její podoba má být podle Stellova návrhu čistě moderní. Právě vzhled východní

fasády rozpoutal na začátku letošního roku bouřlivou debatu, kterou následovalo založení občanské iniciativy „Offenes Schloss Berlin“ (Otevřený Zámek Berlín) požadující pozastavení prací a úpravu stavebního plánu. Čtvrtá fasáda by podle tohoto návrhu vůbec neměla vzniknout a nádvo-

ří zámku by tak mělo být otevřeno směrem do centra města. Práce však bez ustání pokračují a každým dnem je možné více a více zřetelně vidět rychle se rýsující základy staronového zámku uprostřed Berlína.

Jana Růžicková

Knut Hamsun. Vina, pokání a trest

Vina

Možná jste o něm nikdy neslyšeli, ale na severu ho zná každý. Knut Hamsun, enfant terrible norských národních dějin. Hamsunovou doménou byla literatura: získal Nobelovu cenu (1920), odkoupil od Dánů vydavatelství Gyldendal pro norský stát, jeho knihy dýchaly norskou půdou a fjordy. V mladém státě to byla výrazná kulturní osobnost. Nicméně v roce 1939 už to je silně nahluchlý děd s osmdesátkou na krku. Přesto překročí Rubikon z literatury do politiky a postaví se na stranu nacistů. Německou invazi vnímá jako ochrannou misi před Anglií, kterou nenávidí; těší se na nové suverénní silné Norsko, které umožní Hitlerova říše; absence demokratických principů ho neděsí, protože on nikdy demokrat nebyl. Mladé odrazuje od guerilly, oroduje za zajaté partyzány, jeho prohlášení jsou nacisty „upravována.“ Pohrdán je vlastenci i nacisty. Ačkoliv na poli literatury se pohyboval jako ryba ve vodě, v politice se nedokáže orientovat ani elementárně. Vychází z informací oficiálního norského tisku a věří své ctižádostivé mladé ženě. Hluchota, kterou trpí, má i symbolickou roli.

Touha po trestu

Pak přijde osvobození. Hamsun je zatčen, aby mohl být (po)souzen. Všichni se k němu chovají slušně. „Ano, je důležité, abychom si teď, když je mír, nepočínali stejně barbarsky jako oni,“ praví policista při zatýkání. (s. 120, Hamsun, Per Olov Enquist) Čeká ho pobyt v psychiatrické léčebně – posouzení přičetnosti, horší ale je, že se dozví dá vše o nacistickém režimu. Při projekci filmu o koncentračním táboře semitofil Hamsun omdlévá. Zcela přičetného starce Hamsuna ale nakonec nikdo trestat nechce, prý je senilní. Je to přece jen bývalá ikona národa, esence toho, co je možno o Norsku říct. Panuje tichá shoda, že se počká, až umře. Jenže Knut Hamsun se vzbouří a rozhodne se: Nezemřu, dokud mě nebudete soudit a neodsoudíte. Trvá to dva a půl roku, než konečně najde advokátku, která je svolná s ním jít do procesu. Je souzen a odsouzen.

Pokání

Hamsun žil s očima upřenými do budoucnosti, kde se skvělo silné samostatné Norsko, a neviděl, co se děje přímo před jeho nosem. Hamsunův syndrom si nevybírá mezi vel-

kými nebo malými lidmi. Je snadné dívat se jen kamsi do daleké minulosti/budoucnosti nebo jen těsně před sebe. Per Olof Enquist trefně poznamenává: Alternativou je schopnost dívat se daleko do budoucnosti a zároveň vidět těsně před sebe. Není to snadné. Ale kdo říkal, že to má být snadné? A to, co je obtížné, je nakonec jediné, co nám zůstane. (Per Olof Enquist, Hamsun, s.23) Jenže... Jsme lidé pyšní, ješitní, idealističtí, chybující. Na Hamsunově příběhu je ale něco jinak, než jsme zvyklí. Muž, který byl pokládán za velmi hrdého, až pyšného člověka, dokáže poznat a uznat svou chybu. A vyžaduje potrestání, jak by byl potrestán každý jiný, kdyby nebyly brány ohledy na jeho minulé zásluhy. To obdivuji. Křesťané tomu říkají pokání, psychologové sebereflexe. Ať už dělal Knut Hamsun jakékoliv chyby, jeho velikost spočívá právě ve schopnosti tyto chyby přiznat.

Nekrnět

I v naší současnosti žijí staří muži a ženy s touhou komentovat šmahem cokoli, ale schopnost uznat svou chybu a omluvit se za ni vídáme zřídka. A nejde zdaleka o tak fatální omyly jako v Hamsunově případě. Jen silný duch unese svou chybu. Je Hamsunova schopnost sebereflexe spojena s norskou (severskou) kulturou, nebo jde o úkaz typu hypernovy? Výše uvedená věta policisty nám také připadá, jako z jiného (než středoevropského) světa. My omlouváme své jednání vnějšími okolnostmi a druhými lidmi. A takové omluvy i považujeme za platné. Hamsun by se snadno mohl vymluvit na ženu Marii, na hluchotu, na stáří. Nedělá to. Byly by to jen výmluvy. On má svědomí, hrdost, čest. Má přece sebeúctu. Před sebou se nevymluví, proto vyžaduje soudní proces. Hamsun nerozlišuje rovinu osobní a rovinu vnějších vlivů. My Středoevropané ano. Osobní rovinu zamlčujeme. Přestanou svědomí, čest a sebeúcta existovat, když jich člověk neužívá? A co zbývá?

Nepřijímejme zakrnělá svědomí, nulovou sebeúctu a nevrťme hlavou nad pojmy čest a hrdost. Bez kultivace duše a ducha se kultura střední Evropy neproměňuje. A zamlčená existence vnitřní roviny lidského jednání nás žene do náruče státních uspořádání, která se svobodou, individuem a duší nepočítají.

Marie Jüptner Medková

Budějovické 20. století: českoněmecký rozvod, nespokojený Brežněv a obnovená agora

Příští rok tomu bude 750 let, kdy český král Přemysl Otakar II. založil v jižních Čechách královské město České Budějovice jako ochranu před expanzí moci Rožmberků a očekávanými vpády pasovských a bavorských vojsk. Na zelené louce dal vybudovat opevněné město, jako jeho nové měšťany nalákal zkušené řemeslníky převážně z Bavorska a Rakouska. Vzniklo tak vlastně „německé sídliště s velmi silnou českou menšinou“. Ještě v r. 1400 z celkového počtu 4 000 obyvatel tvořili Němci 2/3 a Češi pouhou 1/3. Postupně však Čechů přibývalo, ale až v r. 1880, v téměř 24tisícovém městě, dosáhli Češi s Němci v počtu obyvatel rovnováhy. Ve městě však časem vznikl specifický národnostní „amalgam“, takže v 19. století se říkalo, že v jižních Čechách žijí tři národy: Češi, Němci a Budějovičáci (Budweiser). Ostatně někteří významní představitelé města pocházeli z česko-německých rodin, např. starosta z napoleonských dob František Daudlebský ze Sternecku či velkopodnikatel a „vltavský admirál“ Vojtěch (Adalbert) Lanna. K výraznějším, ale nekrvavým národnostním třenicím

docházelo až v 60. letech 19. století, kdy se v rámci národního obrození začalo prosazovat v Budějovicích české školství.

Město na prahu 20. století

Na prahu 20. století, kdy město dosáhlo počtu 37 000 obyvatel, představovali Češi z tohoto množství již více než 63 %. Přesto v té době měli Němci správu města zcela v rukou. Bylo to způsobeno jednak volebním systémem, kdy voliči byli rozděleni na tři sbory podle výše placených daní a většina Němců patřila mezi bohaté, jednak různými machinacemi při vlastním průběhu voleb. Češi poprvé zvítězili v r. 1906. I tak prakticky až do konce 1. světové války vykonával funkci starosty vůdce budějovických Němců Josef Taschek. Čechy v té době vedl JUDr. August Zátka, člen podnikatelské a vlastenecky angažované budějovické rodiny. Politický a kulturní život Čechů se soustřeďoval kolem spolku Slovanská lípa a Beseda, silné postavení zde měla i tělovýchovná jednota Sokol. Němci si koncem 19. století vybudovali svůj nákladný Německý dům, ze

spolků pak dominoval Deutscher Böhmerwaldbund se silným germanizačním programem. K německým ekonomickým baštám patřila Hardtmuthova tužkárna, Měšťanský pivovar a rakouské Státní dráhy. Češi zase měli svůj Akciový pivovar (dnes Budvar), českou smaltovnu, šroubárnu a potravinářské podniky rodiny Zátků.

První světová válka poznamenala Budějovice jako město s relativně silnou vojenskou posádkou. Na frontu se zde připravovali vojáci mj. ve třech významných kasárnách. Sídli zde 91. pěší pluk známý pak z působení Jaroslava Haška, Dělostřelecký pluk č. 24 a Zeměbranecký pluk č. 29 („lantveráci“). Během války nebylo v Budějovicích mezi Čechy a Němci příliš sporů. Němci – stejně jako Češi – strádali a hladověli, jejich draží krváceli a byli zabíjeni na frontách.

Masarykova první zastávka

V pondělí 28. října 1918 zachytil budějovický poštovní F. M. Čapek telefonickou zprávu z Prahy o tom, že byl vyhlášen samostatný český stát, ze Staré pošty na náměstí okamžitě odstranil dvouhlavého rakouského orla a vyvěsil vlajku v českých barvách. Ještě tentýž den odpoledne vypuklo „revoluční nadšení“ především u českých studentů, kteří pokračovali v odstraňování všeho, co připomínalo staré Rakousko. Večer ze stupňů kašny promluvíli představitelé budějovických Čechů, Dr. August Zátka, Otakar Svoboda a další. 30. října při jednání na radnici se vzdal úřadu starosta Josef Taschek a řízení města se ujala správní komise složená z 8 Čechů a 4 Němců, jejím předsedou se stal Dr. Zátka. 20. prosince 1918 při návratu do vlasti vystoupil v Budějovicích jako prvním českým městem prezident T. G. Masaryk a byl uvítán na zdejší radnici.

■ Čtvercová síť keramické dlažby středu náměstí je nejlépe patrná při pohledu z Černé věže.

Foto: archiv autora

pokračování na straně 30

pokračování ze strany 29

Přesto, že nyní bylo ve městě ze 43 000 obyvatel pouze 7 400 Němců, dostávalo se jim všech politických a občanských práv. Bývalý německý primátor Taschek ještě roku 1929 s úspěchem kandidoval do senátu Národního shromáždění. Soužití Čechů a Němců zde probíhalo v klidu až do nástupu Hitlera a Henleina. Pamětník z generace mého otce mi vyprávěl, jak za 1. republiky v zimním období jezdili každou neděli vlakem na Šumavu budějovíctí lyžaři společně bez ohledu na národnost. V předmnichovském období však po vystoupení z vlaku v Želnavě šly již odděleně skupiny Čechů, Němců a Židů. Sám vzpomínám na rok 1938, kdy jsem jako čtyřletý společně s rodiči pohlížel na české vojáky pochodující s plnou polní a zelenými ovinovačkami po návratu z neúspěšné mobilizace.

Čekání na „Führera“

Po obsazení Sudet prý Hitler během návštěvy svých soukmenovců v Krumlově shlížel z rozhledny na Kleti (vrchol Blanského lesa) do Čech s očekáváním, co vše mu bude brzy patřit. 15. března 1939 byly před naším domkem situovaným na příjezdové silnici od Lince vztyčeny čerstvé stožáry pro případ, že by „Führer“ jel povzbudit své příznivce i do „Budweisu“. On však volil radši přímou cestu na Pražský hrad. Vlády na radnici se okamžitě ujal jako nacistický vládní komisař budějovický rodák Friedrich David. Chod městské správy řídil zcela autokraticky. Z jeho příkazu byly přejmenovány ulice, zlikvidovány pomníky Augusta Zátky, plukovníka Švece a biskupa Jirsíka i deska na radnici připomínající první návštěvu presidenta TGM ve městě. Židovská novogotická synagoga byla odstřelena v r. 1942, ve kterém odešlo do transportu 909 budějovických židů. Budějovické nacisty za války v městě posílilo i velké množství externích Němců. Na Lannově třídě Gestapo obsadilo celý palác, který shodou okolností dostal při bombardování budějovického nádraží v březnu

1945 přímý zásah. V prvních letech války každou chvíli vyzváněly zvony z Černé věže na oslavu nacistických válečných vítězství. Nás školáky nutili dělat špalír při vojenských parádách, kdy mnohastupy černých, světlehnědých a zelených uniform doprovázely typické německé bubny a zvonkohry.

Místo němčiny ruština

Karta se však obrátila, německá vojska začala ustupovat. Začátkem roku 1945 udělali z našeho gymnázia lazaret a my jsme chodili jednou týdně do sousední restaurace pro domácí úkoly. Po výše zmíněném bombardování jsme se sešli až v květnu po válce, kdy se místo němčiny začala učit ruština. Paradoxně nás ji učil tělocvikář, československý legionář v Rusku. Původně sjednaná demarkační čára mezi Rusy a Američany daná korytem Vltavy byla u Budějovic posunuta nakonec ještě trochu na Západ, takže město „osvobodila“ vojska maršála Malinovského. Západněležící vojenské letiště však již měli Američané. Někteří domácí „hurávlavstenci“ si začali vyřizovat účty vražděním sedláků v několika okolních vesnicích patřících do německých jazykových ostrovů (Sprachinsel). Také sebevraždy a rychlé popravy nacistů a kolaborantů byly na denním pořádku. Friedrich David se při útěku z města 5. května 1945 zastřelil.

V roce 1946 bylo pak „odsunuto“ 6 000 budějovických Němců. Prvním předsedou Místního národního výboru v Českých Budějovicích byl hned od května 1945 MUDr. Rudolf Bureš, předválečný komunista, ovšem s řadou kladných lidských vlastností. Těsně po válce jsme na budějovickém vojenském letišti přivítali letku českých pilotů z Anglie na legendárních Spitfirech. Na téže letišti byli pak českými instruktory školeni izraelští piloti. R. 1947 byla zahájena pravidelná letecká doprava na trase Č. Budějovice – Praha. Jedné noci začátkem 50. let se podařilo skupině českých pilotů z Anglie, kteří v té době už byli ve značné

nelibosti režimu, i s rodinami uletět Dakotou této letecké linky. Tím až do dnešních časů skončila civilní letecká doprava z budějovického letiště.

Jak jsme přišli o radnici

Řada dalších společenských a politických událostí, jichž jsem byl svědkem, úzce souvisí s budějovickým hlavním náměstím. To si během celého 20. století uchovávalo i funkci „agory“, na které se občané města shromažďovali v čase významných společenských událostí či jubilejních oslav. Ty byly časté po květnu 1945, kdy jsme tam chodili se spolužáky v sokolských nebo skautských stejnokrojích. V předvečer na dlouhou dobu posledních, aspoň trochu demokratických voleb v červnu 1946 jsem jako dvanáctiletý byl nadšen zvoláním tehdejšího vůdce národních socialistů JUDr. Aloise Neumana: „Zítřka bude radnice naše“. Taky byla, ale ne nadlouho. Již v roce 1948 tam seděl opět komunista, tentokrát RNDr. František Mládek. Zatímco Dr. Neuman společně se svým lidoveckým kolegou, zběhlým knězem Josefem Plojharem pak sloužili jako ministři totalitní vlády „Národní fronty“.

V listopadu 1951 komunističtí vládcí přejmenovali náměstí na Žižkovo, po vzoru svých nacistických předchůdců opět odstranili z radnice desku TGM a do vozovky před radnicí bez ohledu na historii a dopravní provoz umístili nepřilíš zdařilou jízdní sochu Jana Žižky od Karla Dvořáka. Socha byla pak v tichosti na jaře 1959 přesunuta před Žižkova kasárna, ale název Žižkovo náměstí vydržel až do roku 1990.

Rozzlobený Brežněv

V 50. a 60. letech bylo náměstí místem kultovních komunistických oslav, včetně každoročního pochodu na 1. Máje. Značná část tam zavlčených lidí ihned po zastavení průvodu na ploše náměstí diskrétně zmizela v podloubí a přilehlých hospodách, aby nemuseli poslouchat projevy bolševických lídrů a holdovat

jim. V květnu 1961 tu řečnil z tribuny tehdy ještě nepříliš známý Leonid Brežněv. Na náměstí nahnané pionýry a malé školní děti projev moc nebavil, hlučeli a sovětský vůdce je musel okřikovat. Na jaře 1968 se zde nově zvolený prezident Ludvík Svoboda zdravil se svými dávnými spolubojovníky – legionáři, kteří opět po letech vylovili ze šatníků své historické uniformy. 22. srpna však již v každém rohu náměstí „parkoval“ sovětský tank a náměstí a přilehlé ulice se postupně staly otevřenou galerií nápisů v latině i azbuce, kreslených vtipů, včetně stylizované šibenice, na níž se houpal Vasil Bilak a jeho druzi.

V předvečer 7. listopadu 1968 neodolali komunističtí radní svému letitému zvyku a na všechny domy na náměstí dali pověsit po československé a sovětské vlajce. Byl jsem součástí davu, který s hlasitým potěšením kvitoval, když odvážní mladíci již potmě vždy vnikli do domu a tu rudou fangli shodili na chodník a uklidili do podloubí. Tenkrát jistě přítomní členové STB ještě viditelně nezasahovali. V březnu 1969 po druhém vítězství našich hokejistů nad Rusy na mistrovství světa ve Švédsku jsme jezdili s rozsvícenými auty kolem náměstí a dlouze houkali. 21. srpna 1969 odpoledne nás však milicionáři a policajti v maskách a se služebními vlčáky odmítali na náměstí pustit a leckdo utržil ránu obuškem. Začátkem 80. let se dobrovolně-povinný májový průvod „odklonil“ od náměstí do jiných prostor města.

Návrat na agoru

Budějovické náměstí začalo po letech opět plnit funkci spontánního místa setkávání občanů vlastně až 21. listopadu 1989. Tehdy se zde v podvečer sešlo asi 2 000 lidí, aby protestovalo proti zásahu ozbrojených složek 17. 11. v Praze na Národní třídě. I v Budějovicích to byli studenti, kteří svou stávkou katalyzovali společenský pohyb ve městě. Chodili jsme pak na náměstí denně, ze schodů kašny začali promlouvat ke shromáždě-

nému davu protagonisté „něžné revoluce“ v Budějovicích, RNDr. Mojmír Prokop, vbrzku nový starosta města a PhDr. Jiří Vlach, později místopředseda parlamentu. Lidé na náměstí denně přibývalo, takže 27. 11. se jich zde sešlo už cca 50 000. Náměstí bylo plné též na jaře 1990, kdy sem poprvé ve funkci presidenta přijel Václav Havel. Mluvil tehdy stylově z balkónu domu na jižní straně náměstí. Doprovázel ho mj. Jiří Dědeček se svou tehdy oblíbenou písní „Už jde rudoch od válu“. Václav Havel měl k Budějovicím vztah od konce 50. let, kdy tu sloužil na vojně u ženistů v Mariánských kasárnách a sepsal zde s kolegou Karlem Bryndou svou první divadelní hru.

Na náměstí nás pak hodně chodilo ještě na mítinky demokratických stran před volbami v letech 1990, 1992 a 1996. Poté postupně ochabovalo nadšení občanů města pro shromažďování na náměstí zvláště ve

spojení s případnými oslavami či státními svátky. Lidé se dnes ve větším množství sejdou na výročních trzích, s dětmi pak na Mikuláše, když v podvečer sjíždí anděl z Černé věže. Občas náměstí ožíví studentské akce typu majálesu či koncerty jazzových formací Rudyho Linky, Jihočeské komorní filharmonie a jiných hudebních žánrů.

Za uplynulých 25 let se nejen ve vnitřním městě mnohé spravilo a vylepšilo. Například barokní radnice byla velmi citlivě dostavěna a upravena tak, že dodnes výborně slouží občanům města. Na rozdíl od ostatních větších měst v České republice zůstává původní náměstí s okolím stále živoucím centrem města. Funguje tu řada obchodů, kaváren a restaurací, jsou zde banky a galerie, takže téměř každý občan města má důvod tady být prakticky denně.

Jiří Fošum

Fenomén budějovického náměstí

Když z pověření Přemysla Otakara II. zvikovský purkrabí Hirzo vyměřoval půdorys královského města, učinil logicky jeho středem naprosto pravidelné čtvercové náměstí s kolmou sítí ulic na něj navazujících a vyplňujících prostor mezi hradbami. Tento půdorys a též pravidelná fronta domů s podloubím na všech stranách náměstí jsou dodnes. Po gotické a raně renesanční etapě výstavby domů přišli italští architekti a stavitelé, kteří vybavili náměstí a jeho bezprostřední okolí několika zásadními pozdně renesančními a barokními stavbami: Černou věží, radnicí, Samsonovou kašnou s vyústěním městského vodovodu z 20. let 18. století a průčelím děkanského chrámu sv. Mikuláše (později katedrály) ve stylu římského barokního kostela Il Gesú. Později byly podél čtyř stran náměstí před domy s podloubím vytvořeny široké chodníky, které se staly v 19. století místem pravidelného korsa budějovických měšťanů. To doznívalo ještě po 2. světové válce. Pravidelnost náměstí geniálně zdůraznil koncem 30. let 20. století architekt Pavel Janák návrhem čtvercové sítě keramické dlažby středu náměstí, která je nejlépe patrná při pohledu z Černé věže. V blízkosti kašny je „bludným kamenem“ označeno místo řady středověkých oprav.

V průběhu staletí, zvláště za přítomnosti panovníků a při příležitosti významných válečných událostí, se zde odehrávala různá shromáždění, přehlídky, polní mše apod. Králové a císařové všech dynastií Budějovicem velmi přáli a trávili zde hodně času. Častokrát zde pobýval císař Karel IV., který přinesl i budějovickým Čechům četná privilegia, císař Rudolf II. vystoupal na rozestavěnou Černou věž. Za třicetileté války tu byl po dvakrát usídlen císařský dvůr a v kryptě děkanského kostela po celé měsíce uloženy české korunovační klenoty. Habsburkové zde byli prakticky všichni, z císařů nejčastěji František I., Josef II. a Franz Josef I.

Přečtete si v příštím čísle:

- Ukrajina: 10 let po oranžové revoluce
- Donald Tusk: útěk z bitvy?
- ČR po komunálních volbách

■ Nechtěli jsme do toho berlínskému trafikantovi mluvit, ale ten Die Welt nám tam moc nesešel. Foto: Gita Vašíčková

Pro zájemce o předplatné:

Pište prosím na náš redakční mail redakce@demokratickystred.cz.

Roční předplatné stojí 150 Kč i s poštovným.

Číslo našeho účtu je 2400332468/2010.